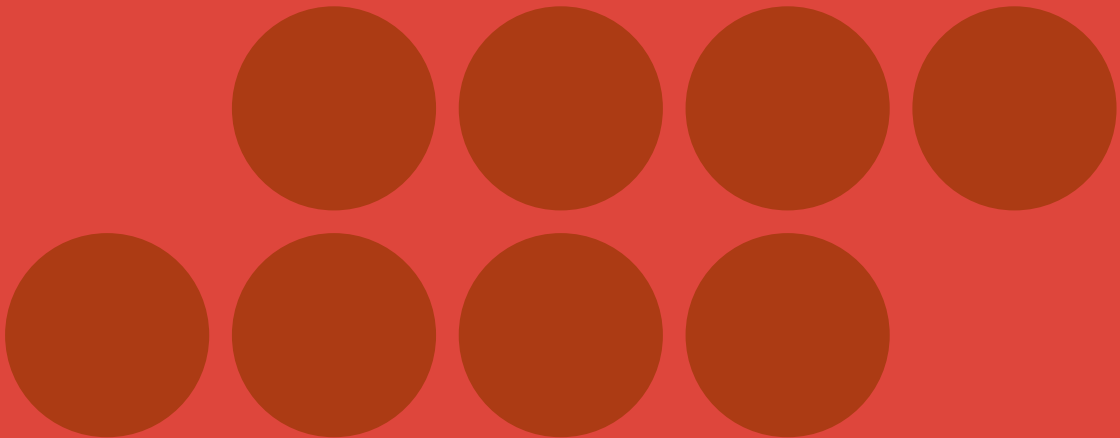

Werkdocumenten

Arbeidsgehandicapten 2006

Arbeidssituatie van mensen met een langdurige aandoening
september 2007

Arbeidsgehandicapten 2006

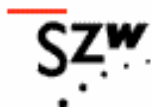
Arbeidssituatie van mensen met een langdurige aandoening
september 2007

nummer 390

Auteurs:

Hendrika Lautenbach (CBS)
Marc Cuijpers (CBS)
Lian Kösters (CBS)

Colofon

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Postbus 90801, 2509 LV Den Haag
www.szw.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek
Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen
www.cbs.nl

INHOUDSOPGAVE

Lijst van tabellen.....	II
Samenvatting.....	V
1. Inleiding	1
2. De belangrijkste uitkomsten.....	3
2.1. Arbeidsgehandicapten op de arbeidsmarkt.....	3
2.2. Doelgroep re-integratiebeleid.....	6
2.3. Klachten en maatregelen	9
3. Profiel arbeidsgehandicapten	13
3.1. Arbeidshandicap en persoonskenmerken	13
3.2. Kenmerken van de werkring	16
3.3. De inkomenspositie van arbeidsgehandicapten.....	20
3.3.1 De invloed van persoonskenmerken op het inkomen	21
3.3.2 Inkomenspositie van arbeidsgehandicapten naar huishoudenssamenstelling.....	23
4. Aandoeningen en aanpassingen	25
4.1. Aandoeningen	25
4.2. Comorbiditeit	27
4.3. Aandoeningen en aanpassingen	28
4.4. Aanpassingen naar persoonskenmerken.....	32
4.5. Aanpassingen naar kenmerken van de werkring	36
5. Methodologische toelichting.....	41
5.1. Beschrijving Enquête beroepsbevolking	41
5.1.1 Steekproef	41
5.1.2 Veldwerk.....	42
5.1.3 Beknopte modulestructuur vragenlijst.....	43
5.1.4 Schattingsmethode	44
5.1.5 Nauwkeurigheid van de uitkomsten	44
5.1.6 Definities, begrippen en classificaties	46
5.2. Vraagstelling	51
5.3. Afleiding belemmering door langdurige aandoening.....	54
Bijlage 1 Additionele tabellen	55
Bijlage 2 Risico tabellen arbeidsgehandicapten	63
Bijlage 3 Additionele tabellen gerealiseerde en benodigde aanpassingen.....	71

LIJST VAN TABELLEN

Hoofdstuk 2

- Tabel 1 Personen van 15-64 jaar naar langdurige aandoening en arbeidshandicap
Tabel 2 Arbeidsgehandicapten naar geslacht
Tabel 3 Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar leeftijd
Tabel 4 Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie
Tabel 5 Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie
Tabel 6 Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en inschrijving CWI, 2006
Tabel 6a Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en inschrijving CWI
Tabel 7 Personen van 15-64 jaar met een langdurige aandoening, naar arbeidshandicap en type aandoening
Tabel 8 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en aanpassing

Hoofdstuk 3

- Tabel 9 Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar opleidingsniveau
Tabel 10 Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar herkomst
Figuur 1 Percentage arbeidsgehandicapten naar COROP-gebied, 2006
Tabel 11 Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar wekelijkse arbeidsduur
Tabel 12 Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar positie in de werkkring en arbeidsrelatie
Tabel 13 Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar beroepsniveau
Tabel 14 Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak
Tabel 14a Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en bedrijfstak
Tabel 15 Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak en oorzaak ziekte of aandoening, 2005
Tabel 16 Mediaan persoonlijk inkomen naar arbeidshandicap en achtergrondfactoren, 2004
Tabel 17 Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen naar arbeidshandicap en huishoudensamenstelling, 2004
Tabel 18 Aandeel laag inkomen naar arbeidspositie, arbeidshandicap en huishoudensamenstelling, 2004

Hoofdstuk 4

- Tabel 19 Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en type aandoening, 1^e kwartaal 2006
Tabel 19a Arbeidsgehandicapten naar geslacht en type aandoening, 1^e kwartaal 2006
Tabel 20 Personen van 15-64 jaar met een langdurige aandoening naar arbeidshandicap en comorbiditeit, 2005
Tabel 21 Comorbiditeit bij arbeidsgehandicapten naar de vijf meest gerapporteerde aandoeningen, 2005
Tabel 22 Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen, 1^e kwartaal 2006

Arbeidsgehandicapten 2006

- Tabel 23 Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen
- Tabel 24 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en type aandoening, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 25 Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aandoening en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 26 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en geslacht, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 27 Werkzame arbeidsgehandicapten naar geslacht en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 28 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en leeftijd, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 29 Werkzame arbeidsgehandicapten naar leeftijd en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 30 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en opleidingsniveau, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 31 Werkzame arbeidsgehandicapten naar opleidingsniveau en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 32 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en arbeidsduur, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 33 Werkzame arbeidsgehandicapten naar wekelijkse arbeidsduur en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 34 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen, positie in de werkring en arbeidsrelatie, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 35 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en beroepsniveau, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 36 Werkzame arbeidsgehandicapten, naar gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden en beroepsniveau, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 37 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en bedrijfstak, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 38 Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

Bijlage 1

- Tabel 1_b1 Arbeidsgehandicapten naar positie in het huishouden
- Tabel 2_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfsomvang
- Tabel 3_b1 Arbeidsgehandicapten naar maatschappelijke positie
- Tabel 4_b1_a Personen van 15-64 jaar naar arbeidspositie, leeftijd en geslacht
- Tabel 4_b1_b Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie, leeftijd en geslacht
- Tabel 5_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar geslacht en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 6_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar leeftijd en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 7_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar opleidingsniveau en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 8_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar wekelijkse arbeidsduur en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006

Arbeidsgehandicapten 2006

- Tabel 9_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar beroepsniveau en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 10_b1 Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006
- Tabel 11_b1 Redenen van personen van 15-64 jaar om niet te kunnen of willen werken naar arbeidshandicap, 2006

Bijlage 2

- Tabel 1_b2 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap, geslacht en leeftijd
- Tabel 2_b2 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en arbeidspositie
- Tabel 3_b2 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en type aandoening
- Tabel 4_b2 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en herkomst
- Tabel 5_b2 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en opleidingsniveau
- Tabel 6_b2 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en positie in het huishouden
- Tabel 7_b2 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en wekelijkse arbeidsduur
- Tabel 8_b2 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap, positie in de werkkring en arbeidsrelatie
- Tabel 9_b2 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en beroepsniveau
- Tabel 10_b2 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en bedrijfstak

Bijlage 3

- Tabel 1_b3 Gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar geslacht en leeftijd
- Tabel 2_b3_a Gerealiseerde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar type aandoening
- Tabel 2_b3_b Benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar type aandoening
- Tabel 3_b3 Gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar beroepsniveau
- Tabel 4_b3 Gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak

SAMENVATTING

In 2006 waren er bijna 1,7 miljoen mensen van 15-64 jaar die vonden dat zij door een langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd werden in het verkrijgen of uitvoeren van werk; de arbeidsgehandicapten. Dit betekent dat 15,8% van alle personen van 15-64 jaar in 2006 arbeidsgehandicapt was. Daarmee lag het aandeel arbeidsgehandicapten in 2006 iets lager dan in 2005. In dat jaar was 16,2% van de 15-64-jarigen arbeidsgehandicapt.

In 2006 lag de arbeidsdeelname van arbeidsgehandicapten op hetzelfde niveau als in 2005. De daling van de arbeidsdeelname die sinds 2002 zichtbaar was, heeft zich hiermee niet verder voortgezet. Bijna 40% van de arbeidsgehandicapten behoorde in 2006 tot de werkzame beroepsbevolking. Dit kwam overeen met 685 duizend personen. In 2002 behoorde nog 44% van de arbeidsgehandicapten tot de werkzame beroepsbevolking. Het aandeel werkzame arbeidsgehandicapten met een vast contract loopt terug. Het aandeel zelfstandigen onder hen neemt juist toe. Daarmee is het aandeel werkzame arbeidsgehandicapten met een vast contract inmiddels gelijk aan dat van de totale werkzame beroepsbevolking. Het aandeel zelfstandigen ligt bij de arbeidsgehandicapten wat hoger.

In 2004 lag de doorsnee van het persoonlijk inkomen van een werkende arbeidsgehandicapte van tussen de 15 en 64 jaar met een volledig jaarinkomen 9% lager dan de doorsnee van het inkomen van een niet arbeidsgehandicapte. Na correctie voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, herkomst en arbeidsduur neemt de inkomensachterstand van arbeidsgehandicapten met de helft af. Het opleidingsniveau en de arbeidsduur zijn hierbij de meest verklarende factoren.

Het aandeel ouderen onder de arbeidsgehandicapten stijgt. In de periode van 2002-2006 is het aandeel 55-64-jarige arbeidsgehandicapten toegenomen van 28% naar 32%. Het aandeel 25-34-jarigen is in deze periode juist teruggelopen, van 15% naar 12%. Het tempo waarin de groep arbeidsgehandicapten vergrijst komt overeen met die van de totale bevolking van 15-64 jaar. Van belang is ook de verdeling van de arbeidsgehandicapten naar leeftijd en het aandeel dat die betreffende leeftijdsgroep uitmaakt van de totale bevolking. In 2006 was 58% van de arbeidsgehandicapten 45 jaar of ouder. In de bevolking van 15-64 jaar was het aandeel 45-64-jarigen 40%. Ouderen zijn daarmee duidelijk oververtegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten. Dit is niet vreemd omdat ouderen vaker gezondheidsklachten hebben.

Van alle arbeidsgehandicapten was in 2006 bijna de helft laagopgeleid. In de totale bevolking van 15-64 jaar is een derde laagopgeleid. Daarmee zijn lager opgeleiden net als ouderen oververtegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten.

Het aandeel arbeidsgehandicapten dat in de 12 maanden voorafgaande aan het interview een aanpassing heeft gehad op het werk in verband met een langdurige aandoening is 31%. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat zegt een aanpassing nodig te hebben is 16%. Deze

aandelen zijn nauwelijks veranderd over de jaren. Arbeidsgehandicapten werkzaam in de elementaire en lagere beroepen kregen relatief veel aanpassingen in hun functie of takenpakket. Werkzame arbeidsgehandicapten in hogere en wetenschappelijke beroepen hadden juist relatief weinig aanpassingen in hun takenpakket gehad maar wel meer dan gemiddeld aanpassingen in hun werktijden, hulpmiddelen en meubilair als ook de hoeveelheid werk gekregen.

De verdeling van de arbeidsgehandicapten naar type aandoening is van 2005 op 2006 nauwelijks veranderd. Ook in 2006 gaf meer dan de helft van de arbeidsgehandicapten aan door rug- en nekklachten belemmerd te worden. Daarnaast werden klachten aan armen en benen, psychische klachten en migraine of ernstige hoofdpijn betrekkelijk vaak als oorzaak van de arbeidshandicap genoemd. Van de arbeidsgehandicapten gaf ruim een derde aan belemmerd te worden door klachten aan armen of benen, een kwart gaf aan door psychische klachten belemmerd te worden, een vijfde door migraine. Met name psychische klachten en migraine leiden tot werkloosheid. Het aandeel werkloze arbeidsgehandicapten met psychische klachten lag met 25% bijna 10 procentpunten hoger dan het aandeel werkzame arbeidsgehandicapten met psychische klachten.

Arbeidsgehandicapten hadden in 60% van de gevallen te maken met comorbiditeit: het tegelijkertijd optreden van meer dan één aandoening. Bij mensen met een langdurige aandoening die niet tot de arbeidsgehandicapten behoren, lag dit met 30% veel lager.

De CWI's kunnen de bij hen ingeschreven cliënten doorverwijzen naar het UVW en/of de gemeenten voor re-integratie. Niet alle arbeidsgehandicapten zijn verplicht zich in te schrijven bij het CWI: enkel personen die een werkgerelateerde- dan wel een bijstandsuitkering ontvangen dienen zich in te schrijven. Voor ieder ander is het een persoonlijke keuze. In 2006 stond ruim 12% van de arbeidsgehandicapten ingeschreven bij een CWI. Het gaat hierbij om 214 duizend personen. Van de werkloze arbeidsgehandicapten stond de meerderheid wel ingeschreven bij het CWI. Van de 161 duizend arbeidsgehandicapten die aangaven wel te willen werken, maar recent geen pogingen ondernomen hadden om werk te vinden, stonden er 120 duizend niet ingeschreven. Het grootste deel van de arbeidsgehandicapten dat tot de doelgroep van het CWI behoort, staat dus niet ingeschreven en valt daarmee buiten hun bereik.

1. INLEIDING

De overheid neemt maatregelen om mensen met gezondheidsproblemen meer te integreren in de arbeidsmarkt. De afgelopen jaren is de verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers voor het voorkomen van arbeidsongeschiktheid vergroot. Wanneer mensen toch arbeidsongeschikt raken, wordt verwacht dat er inspanningen worden verricht om aangepast werk te vinden om de aandoening of handicap zo snel mogelijk te ondervangen. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft behoefte aan cijfers over arbeidsgehandicapten en hun positie in de samenleving. Om aan deze behoefte te kunnen voldoen heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) op verzoek van het ministerie van SZW sinds april 2000 vragen in de Enquête beroepsbevolking (EBB) opgenomen om de arbeidssituatie van arbeidsgehandicapten te monitoren.

Arbeidsgehandicapten zijn in de EBB gedefinieerd als personen van 15-64 jaar met een langdurige ziekte, aandoening of handicap¹, die hierdoor worden belemmerd in het uitvoeren of verkrijgen van werk.

De vragen zijn door het CBS, in samenwerking met TNO Arbeid, ontwikkeld. Gedurende een aantal jaren wordt de stand van zaken ten aanzien van arbeidsgehandicapten geëvalueerd. De resultaten van deze vragen worden door het CBS geanalyseerd. De cijfers in de monitor staan los van beleid en wet- en regelgeving. Door de gebruikte, subjectieve vraagstelling is het mogelijk om steeds een vergelijkbare groep arbeidsgehandicapten te monitoren. Doordat wet- en regelgeving rondom arbeidsgehandicapten aan verandering onderhevig is, is monitoren via registraties veel moeilijker: als de wetten of regels veranderen, verandert ook de groep in registraties opgenomen personen. Veranderingen in beleid en wet- en regelgeving kunnen wel invloed hebben op de cijfers in deze monitor. Per januari 2004 zijn enkele nieuwe regels van kracht zoals: Wet verlenging loondoorbetalingverplichting bij ziekte 2003 (Wet VLZ), de herinvoering van de sollicitatieplicht voor ouderen, en, vanaf 1 oktober 2004, een nieuw schattingsbesluit ten aanzien van de WAO-beoordeling. Zelfstandigen behoren sinds de afschaffing van de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ) niet meer tot de doelgroep van de Wet op de (re)integratie arbeidsgehandicapten (Wet REA). Vanaf 1 augustus 2004 moeten zij zich zelf verzekeren en voor aanpassingen zorgen. Op 1 januari 2006 is de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) vervangen door de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA). In de WIA staat werken naar vermogen centraal. Van belang is wat iemand nog kan, niet wat men niet meer kan. Tegelijk met de WAO is ook de Wet REA komen te vervallen. Wel zijn de meeste regelingen uit de Wet REA blijven echter bestaan maar zijn nu opgenomen in

---

¹ Langdurige ziekte, aandoening of handicap wordt verder slechts aangeduid als langdurige aandoening
Arbeidsgehandicapten 2006

andere wetten zoals onder meer in de WIA. Beleidsmatig is daarmee ook afscheid genomen van de term arbeidsgehandicapten.

In de Monitor Arbeidsgehandicapten zijn drie hoofddoelen te onderscheiden. Het eerste doel is inzicht krijgen in de belemmeringen die arbeidsgehandicapten ervaren bij het uitoefenen en vinden van werk. Hierbij wordt nagegaan of er verschillen zijn ten aanzien van arbeidsparticipatie naar doelgroep of aard van de aandoening. Het tweede doel is meer inzicht verkrijgen in de doelgroep voor het re-integratiebeleid en welke mensen bemiddelbaar zijn. Het derde doel is inzicht verkrijgen in welke maatregelen naar mening van de geïnterviewden getroffen zijn ter preventie van uitval uit het werk en/of re-integratie en hoe het treffen van deze maatregelen zich in de tijd ontwikkelt. In de eerste monitor zijn indicatoren ontwikkeld om arbeidsgehandicapten, hun aandoeningen en hun arbeidsgerateerde kenmerken, in kaart te brengen. Daarna is steeds de ontwikkeling van de cijfers ten opzichte van vorige jaren aan bod gekomen. Ook in deze vijfde monitor worden vooral de veranderingen in de tijd beschreven.

In hoofdstuk 2 staan de belangrijkste uitkomsten bij elkaar. In hoofdstuk 3 worden persoonskenmerken en kenmerken van de werkring beschreven van personen met een arbeidshandicap. In hoofdstuk 4 wordt gekeken naar de verschillende soorten aandoeningen waardoor mensen belemmerd worden in het uitvoeren en of verkrijgen van werk en bij welke aandoeningen er welke aanpassingen nodig zijn. Vervolgens wordt beschreven hoeveel mensen en welke mensen aanpassingen nodig hebben. Hoofdstuk 5 bevat een korte beschrijving van de onderzoeksmethode. In de bijlagen 1 tot en met 3 staan additionele tabellen.

De uitkomsten van de EBB zijn gebaseerd op een steekproef. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Vanwege de grote relatieve onnauwkeurigheid moet voorzichtig worden omgegaan met het trekken van conclusies over verschillen tussen groepen en over veranderingen in de tijd. Het is belangrijk om een aantal jaren tegelijk in ogenschouw te nemen. Wanneer veranderingen een aantal jaar na elkaar te zien zijn, kan hierover met grotere zekerheid uitspraken worden gedaan. Ook worden gegevens over te kleine subgroepen niet gepubliceerd. Deze gegevens zijn in de staten en tabellen vervangen door een punt (.). Als vuistregel geldt dat onderverdelingen van groepen van 30 duizend personen of meer worden weergegeven. Op basis van deze regel kunnen bijvoorbeeld geen onderverdelingen worden gegeven over personen die werkzaam zijn in kleine bedrijfstakken. Meer informatie over de marges die gelden voor de EBB is te vinden in Hoofdstuk 5.

De vraagstelling met betrekking tot de arbeidsgehandicapten is vanaf het tweede kwartaal minder uitgebreid afgenomen. Als gevolg hiervan zijn in een aantal gevallen alleen kwartaalcijfers beschikbaar. Het gaat voornamelijk om de cijfers over de verschillende soorten aandoeningen en de gedane en benodigde aanpassingen. Door de kleinere steekproefaantallen bij de kwartaalcijfers, zijn de marges op deze cijfers groter dan bij de jaarcijfers.

2. DE BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN

In deze monitor is een arbeidsgehandicapte een persoon die vanwege een langdurige aandoening belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk. Het betreft hier een tamelijk subjectieve operationalisering van arbeidsgehandicapten. In de Enquête beroepsbevolking (EBB) worden aan alle personen van 15-64 jaar twee vragen gesteld om te bepalen of iemand arbeidsgehandicapt is. Er wordt gevraagd of men last heeft van één of meer langdurige aandoeningen, ziekten of handicaps. Vervolgens wordt hen die hierop positief antwoorden gevraagd of men als gevolg van deze langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk.

Tegenover deze betrekkelijk subjectieve definitie van arbeidsgehandicapten werd in de Wet REA een meer formele definitie gehanteerd. In de Wet REA was een arbeidsgehandicapte iemand met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, iemand met bepaalde voorzieningen, iemand die behoorde tot de doelgroep voor de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) of iemand voor wie één van de drie situaties in de afgelopen vijf jaar van toepassing was. Daarnaast kon men ook arbeidsgehandicapt zijn op basis van een medisch arbeidskundig oordeel.

In 2002 is een verandering in de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten doorgevoerd, waardoor het aantal arbeidsgehandicapten iets hoger uitkomt. Het heeft betrekking op de groep arbeidsgehandicapten die niet tot de werkzame beroepsbevolking behoort. Voor het monitoren van de ontwikkeling van het aandeel arbeidsgehandicapten wordt in deze monitor de periode vanaf 2002 genomen. Op deze manier worden aantallen en aandelen arbeidsgehandicapten vergeleken die op eenzelfde manier zijn afgeleid en daarmee onderling vergelijkbaar zijn.

2.1. Arbeidsgehandicapten op de arbeidsmarkt

Van alle personen van 15-64 was in 2006 15,8% arbeidsgehandicapt (tabel 1). Dit betekent dat Nederland in 2006 ruim 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten kende. In vergelijking met 2005 is het aantal arbeidsgehandicapten met bijna 46 duizend afgenomen. In 2005 kwam het aantal arbeidsgehandicapten overeen met 16,2%² van alle personen van 15-64 jaar. Hiermee is zowel het aantal als het aandeel arbeidsgehandicapten in 2006 iets afgenomen ten opzichte van voorgaande jaren.

Het aandeel personen met een langdurige aandoening is van 2003-2005 iets toegenomen. In 2003 gaf 24,5% van de personen van 15-64 jaar aan een langdurige aandoening te hebben. In 2005 lag dit op 24,9%. Deze toename kan volledig worden toegeschreven aan

---

² Door gebruikmaking van een verbeterde weging voor alle EBB-cijfers van 2000 tot en met 2006, kunnen de in deze monitor gepresenteerde cijfers iets afwijken van de cijfers die in eerdere monitors zijn gepubliceerd.

personen die aangeven niet door hun aandoening belemmerd te worden op de arbeidsmarkt. In 2006 is het aandeel personen met een langdurige aandoening echter met 0,7 procentpunten weer iets teruggelopen. Deze daling is zowel het gevolg van het teruggelopen aantal arbeidsgehandicapten als het teruggelopen aantal niet arbeidsgehandicapten.

Tabel 1
Personen van 15-64 jaar naar langdurige aandoening en arbeidshandicap

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	x 1 000	10863	10903	10925	10943	10964
	%					
Langdurige aandoening		24,5	24,5	24,7	24,9	24,2
Arbeidsgehandicapt		16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Niet arbeidsgehandicapt		8,3	8,4	8,3	8,7	8,4
Geen langdurige aandoening		75,5	75,5	75,3	75,1	75,8

Meer vrouwen dan mannen zijn arbeidsgehandicapt. Van elke 100 arbeidsgehandicapten waren er bijna 54 vrouw. Sinds 2002 is de verdeling van mannen en vrouwen onder de arbeidsgehandicapten stabiel.

Tabel 2
Arbeidsgehandicapten naar geslacht

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	x 1 000	1755	1762	1786	1775	1729
	%					
Man		46,8	46,4	46,3	46,8	46,1
Vrouw		53,2	53,6	53,7	53,2	53,9

Het aandeel 55-64-jarige arbeidsgehandicapten is in de periode 2002-2006 toegenomen en het aandeel arbeidsgehandicapten 25-34-jarigen is afgenomen. Net als de totale bevolking, vergrijsst ook de populatie van de arbeidsgehandicapten. Oudere mensen hebben gemiddeld vaker gezondheidsproblemen dan jongeren. In 2006 waren zes op de tien arbeidsgehandicapten 45 jaar of ouder (tabel 3). Van de totale bevolking van 15-64 jaar was vier op de tien 45 jaar of ouder. Dit betekent een oververtegenwoordiging van ouderen onder de arbeidsgehandicapten. Jongeren tot 25 jaar zijn door hun relatief goede gezondheid onder arbeidsgehandicapten duidelijk ondervertegenwoordigd. Zij maakten 18% uit van de bevolking van 15-64 jaar. Onder de arbeidsgehandicapten was daarentegen slechts 7% tussen de 15 en 24 jaar.

Tabel 3
 Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar leeftijd

	Arbeidsgehandicapten					Personen 15-64 jaar
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
x 1 000	1755	1762	1786	1775	1729	10964
Totaal						
%						
15-24 jaar	6,8	6,7	6,4	6,7	6,6	17,8
25-34 jaar	15,1	13,4	13,2	12,3	12,1	19,0
35-44 jaar	21,7	22,4	22,1	22,2	21,6	23,7
45-54 jaar	28,5	27,8	28,5	28,5	27,8	21,3
55-64 jaar	27,9	29,7	29,8	30,3	31,9	18,2

Arbeidsgehandicapten hebben minder vaak een betaalde baan dan een gemiddelde persoon van 15-64 jaar. Van de arbeidsgehandicapten behoorde in 2006 ruim 44% tot de beroepsbevolking³. Dit komt overeen met ruim 764 duizend mensen. Van de totale bevolking van 15-64 jaar behoorde ruim 68% tot de beroepsbevolking (tabel 4).

Het aandeel arbeidsgehandicapten dat tot de werkzame beroepsbevolking behoorde is tussen 2002 en 2006 met 4 procentpunten gedaald. In 2002 had nog 44% van de arbeidsgehandicapten een betaalde baan, in 2006 was dat 40%. Daarmee is het aandeel werkzame arbeidsgehandicapten ten opzichte van 2005 niet verder gedaald. De groep werkzame arbeidsgehandicapten blijft echter wel achter ten opzichte van de totale bevolking van 15-64 jaar.

Het aandeel arbeidsgehandicapten dat werkloos was, steeg in de periode van 2002 tot 2006 van 3 naar bijna 5 procent. Het aandeel werklozen binnen de totale bevolking van 15-64 jaar steeg in deze periode van 2 naar 4 procent. Het aantal werklozen onder de totale bevolking en onder de arbeidsgehandicapten is wel teruggelopen. Het verschil tussen het aandeel werkloze arbeidsgehandicapten en de totale werkloze beroepsbevolking is niet kleiner geworden.

Mensen die niet tot de beroepsbevolking horen worden verdeeld over drie groepen. De eerste groep bestaat uit mensen die zelf aangeven werk te willen hebben maar niet beschikbaar zijn of niet actief zoeken naar werk. Daarnaast zijn er mensen die aangeven géén werk te willen hebben en mensen die aangeven helemaal niet te kunnen werken.

³ Tot de beroepsbevolking worden gerekend:

- personen die ten minste twaalf uur per week werken, of
- personen die werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
- personen die verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Zoals te verwachten valt zijn arbeidsgehandicapten oververtegenwoordigd in deze laatste groep. Van de arbeidsgehandicapten gaf 20% aan niet te kunnen werken tegenover 5% bij de totale bevolking van 15-64 jaar. Sinds 2003 is het aandeel arbeidsgehandicapten dat aangeeft niet te kunnen werken, gestegen. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat aangeeft wel te willen werken voor ten minste 12 uur is toegenomen. Het aandeel is gestegen van 7% in 2002 naar 9% in 2006. Ook onder de totale bevolking van 15-64 jaar is het aandeel van de niet-beroepsbevolking dat aangeeft te willen werken licht gestegen in de periode 2002-2006. Het aantal personen dat aangeeft niet te willen werken is zowel onder de arbeidsgehandicapten als onder 15-64 jarigen tussen 2002 en 2006 licht gedaald.

Tabel 4
Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie

		Arbeidsgehandicapten					Personen 15-64 jaar
		2002	2003	2004	2005	2006	2006
Totaal	x 1 000	1755	1762	1786	1775	1729	10964
	%						
Beroepsbevolking		46,8	46,5	45,9	44,2	44,2	68,3
Werkzame beroepsbevolking		43,8	42,5	41,1	39,5	39,6	64,5
Werkloze beroepsbevolking		3,1	3,9	4,8	4,7	4,6	3,8
Niet beroepsbevolking		53,2	53,5	54,1	55,8	55,8	31,7
Wil wel 12 uur of meer werken		7,1	7,4	8,4	9,1	9,3	5,1
Kan niet werken		18,8	18,5	19,2	20,7	20,3	4,7
Wil niet 12 uur of meer werken		27,2	27,6	26,5	26,1	26,2	21,9

2.2. Doelgroep (re-)integratiebeleid

Eén van de doelen van de monitor Arbeidsgehandicapten is het identificeren van de doelgroep voor het re-integratiebeleid. De doelgroep omvat mensen die door belemmeringen in het verkrijgen dan wel uitvoeren van werk in mindere mate op de arbeidsmarkt participeren dan wenselijk wordt geacht; hetzij door henzelf, hetzij door de overheid en de werkgevers. Op basis van tabel 5 kan deze doelgroep nader in kaart worden gebracht. De volgende categorieën worden onderscheiden:

- Arbeidsgehandicapten die behoren tot de werkloze beroepsbevolking. In 2006 betrof dat 79 duizend personen.
- Arbeidsgehandicapten die niet tot de beroepsbevolking horen en die 12 uur of meer per week willen werken. Deze categorie had een omvang van 161 duizend personen.
- Daarnaast zijn er 351 duizend arbeidsgehandicapten die niet tot de beroepsbevolking horen en aangeven niet te kunnen werken of minder dan 12 uur per week willen werken.

Door deze drie groepen samen te nemen is het mogelijk uitspraken te doen over de omvang van de doelgroep voor het re-integratiebeleid. In 2006 omvatten deze drie categorieën samen 591 duizend personen. Dit zijn er 20 duizend minder dan in het jaar ervoor. De groep voor het re-integratiebeleid is echter nog groter. Ook een deel van de

mensen die tot de werkzame beroepsbevolking wordt gerekend, behoort tot de doelgroep van het re-integratiebeleid. Het gaat om mensen die belemmerd worden in het uitvoeren van hun werk. Hierdoor werken zij mogelijk minder dan zij zouden willen of doen zij ander werk dan zij zouden kunnen doen wanneer zij niet arbeidsgehandicapt zouden zijn. Dit betreft een deel van de 685 duizend werkende arbeidsgehandicapten. Door alle vier de groepen samen te nemen kan de maximale omvang van de doelgroep voor het re-integratiebeleid worden bepaald. In 2006 varieerde de doelgroep voor het re-integratiebeleid hiermee tussen de 591 duizend en bijna 1,3 miljoen mensen.

Tabel 5
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie

	Arbeidsgehandicapten				
	2002	2003	2004	2005	2006
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1755	1762	1786	1775	1729
Beroepsbevolking	822	818	819	784	764
Werkzame beroepsbevolking	768	749	733	701	685
Werkloze beroepsbevolking	54	69	86	83	79
Niet beroepsbevolking	933	943	966	991	965
Wil wel 12 uur of meer werken	125	131	151	161	161
Kan niet werken	330	326	342	367	351
Wil niet 12 uur of meer werken	477	487	473	463	453

Een andere manier om de doelgroep voor het re-integratiebeleid in kaart te brengen is te kijken naar het aantal ingeschrevenen bij het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). Een verplichting tot inschrijving bij het CWI bestaat voor degenen die een werkgerelateerde uitkering dan wel een bijstandsuitkering ontvangen.

- In tabel 6 is te zien dat 27 duizend arbeidsgehandicapten die ingeschrevenen zijn bij het CWI tot de werkzame beroepsbevolking behoorden. Deze groep arbeidsgehandicapten is dus op zoek naar ander werk.
- Er waren 79 duizend werkloze arbeidsgehandicapten van wie er 53 duizend stonden ingeschreven. Alle werklozen behoren tot de doelgroep. Zij willen immers allemaal werk voor 12 uur of meer per week.
- De arbeidsgehandicapten die niet tot de beroepsbevolking horen, maar wel ten minste 12 uur per week willen werken, 161 duizend personen, horen ook tot de doelgroep. Een kwart van deze groep heeft zich bij het CWI ingeschreven.
- De ingeschrevene arbeidsgehandicapten die aangeven niet te kunnen werken behoren eveneens tot de doelgroep omdat zij misschien wel kunnen werken met bepaalde aanpassingen. Het gaat hier om 48 duizend personen.
- De arbeidsgehandicapten die aangeven niet 12 uur of meer per week te willen werken, maar die wel ingeschreven staan bij het CWI, behoren ook deels tot de doelgroep. Zij willen misschien wel werken, maar minder dan 12 uur per week. Dit zijn dus maximaal 45 duizend personen.

De totale doelgroep voor het re-integratiebeleid bestond, op deze manier benaderd, uit 360 duizend personen.

Tabel 6
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en inschrijving CWI, 2006

	Totaal arbeidsgehandicapten	Wel ingeschreven	Niet ingeschreven
	<i>x 1 000</i>		
Totaal	1729	214	1515
Beroepsbevolking	764	80	684
Werkzame beroepsbevolking	685	27	658
Werkloze beroepsbevolking	79	53	26
Niet beroepsbevolking	965	134	831
Wil wel 12 uur of meer werken	161	41	120
Kan niet werken	351	48	303
Wil niet 12 uur of meer werken	453	45	408

De CWI's worden ingeschakeld bij het re-integratiebeleid van de overheid. Het CWI kan cliënten die in aanmerking komen voor re-integratie doorsturen naar het UWV en/of gemeenten. In 2006 stond ruim 12% van de arbeidsgehandicapten ingeschreven bij een CWI. Dat zijn 214 duizend personen. Er waren bijvoorbeeld 120 duizend arbeidsgehandicapten die werk wilden hebben van 12 uur of meer per week, maar die niet stonden ingeschreven bij een CWI. Van de arbeidsgehandicapten die werken is het aannemelijk dat de meerderheid niet staat ingeschreven. De vrij grote groep arbeidsgehandicapten die niet wil of kan werken blijft echter ook vrijwel volledig buiten het gezichtsveld van het CWI. Van deze twee groepen samen stonden 711 duizend niet ingeschreven. Vooral het bereik van het CWI onder werklozen en degenen die wel willen maar niet beschikbaar zijn of zoeken, is afgenomen.

Tabel 6a
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en inschrijving CWI

	Percentage arbeidsgehandicapten ingeschreven bij een CWI				
	2002	2003	2004	2005	2006
	<i>%</i>				
Totaal	14,1	14,2	16,1	14,9	12,4
Beroepsbevolking	9,7	11,0	13,0	12,4	10,4
Werkzame beroepsbevolking	5,2	5,4	5,6	4,8	3,9
Werkloze beroepsbevolking	72,3	71,2	76,6	77,2	66,9
Niet beroepsbevolking	18,0	16,9	18,7	16,8	13,9
Wil wel 12 uur of meer werken	36,3	37,6	37,0	33,6	25,4
Kan niet werken	17,2	15,8	17,9	15,4	13,7
Wil niet 12 uur of meer werken	13,8	12,1	13,5	12,1	10,0

2.3. Klachten en maatregelen

De respondenten wordt een uitgebreide lijst van aandoeningen voorgelegd. Van elke genoemde aandoening kan de respondent aangeven of hij of zij hier last van heeft. Net als in voorafgaande jaren waren rug- en nekklachten in 2006 de meest voorkomende klachten onder mensen met een langdurige aandoening. Van alle arbeidsgehandicapten had 52% 2006 rug- en nekklachten (tabel 7). Hoewel aanzienlijk minder, had ook 28% van de niet arbeidsgehandicapten rug- en nekklachten. Arbeidsgehandicapten rapporteerden naast rug- en nekklachten vaak klachten aan armen of benen, als ook psychische klachten en ernstige hoofdpijn. Al deze klachten blijken belemmerend te werken bij het uitvoeren of verkrijgen van werk. Immers, deze klachten komen aanzienlijk vaker voor onder arbeidsgehandicapten dan onder niet arbeidsgehandicapten. Zo worden psychische klachten door arbeidsgehandicapten drie keer zo vaak gerapporteerd als door niet arbeidsgehandicapten. Er zijn ook aandoeningen die niet direct als belemmerend kunnen worden beschouwd omdat arbeidsgehandicapten die niet vaker of zelfs minder vaak rapporteren dan niet arbeidsgehandicapten. Dit betreft aandoeningen als bronchitis, astma of CARA, suikerziekte en huidziekte. Personen met deze aandoeningen hebben dus minder problemen met het uitvoeren of vinden van werk, dan mensen met andere aandoeningen. De mate waarin arbeidsgehandicapten de verschillende aandoeningen noemen is vrij constant over de jaren. Klachten aan benen en armen, hart- of vaatziekten, suikerziekte en psychische klachten, namen wel in lichte mate toe in de periode van 2002-2006. Van 2005 op 2006 is er alleen bij suikerziekte en psychische klachten sprake van een toename. Inmiddels heeft bijna een kwart van de arbeidsgehandicapten last van psychische klachten.

Tabel 7
 Personen van 15-64 jaar met een langdurige aandoening, naar arbeidshandicap en type aandoening

	Arbeidsgehandicapt					Niet arbeidsgehandicapt
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	1755	1762	1786	1775	1707	1009
	<i>%</i>					
Armen	33,0	35,3	34,3	34,5	34,4	14,5
Benen	35,4	38,4	37,2	38,9	38,2	18,0
Rug- en nekklachten	52,8	53,0	52,1	51,7	51,9	27,0
Migraine of ernstige hoofdpijn	21,5	20,9	20,7	20,4	19,9	10,5
Hart- of vaatziekten	12,8	13,6	13,6	14,2	14,5	13,9
Bronchitis, astma of CARA	14,0	15,0	14,3	14,4	14,6	19,2
Maag- of darmstoornissen	12,4	13,9	13,2	13,4	12,4	9,0
Suikerziekte	6,0	6,4	7,2	6,9	8,5	9,8
Ernstige huidziekte	3,6	4,3	3,9	4,3	3,6	4,6
Psychische klachten	22,6	22,9	22,9	23,9	24,5	8,0
Gehoorproblemen	8,1	9,3	8,4	8,2	8,1	6,2
Epilepsie	2,3	2,3	1,9	2,1	2,2	2,0
Progressieve ziekten	4,8	4,6	5,1	5,0	4,7	2,3
Andere aandoening	5,5	6,2	6,1	6,8	7,2	12,5

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

Aangezien mensen meerdere aandoeningen kunnen hebben tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

Eén van de maatregelen die kan worden ingezet om de arbeidsparticipatie van arbeidsgehandicapten te verhogen is het aanpassen van de werkplek of de werkzaamheden. In 2006 gaf ruim de helft van de werkende arbeidsgehandicapten aan dat dit soort aanpassingen niet nodig zijn (tabel 8). Dit kan komen doordat deze mensen de benodigde aanpassingen al eerder hebben gehad. Ook zou het zo kunnen zijn dat de aandoening niet in relatie staat tot de werkzaamheden. Bijna 31 % van de arbeidsgehandicapten gaf aan een aanpassing te hebben gehad in de afgelopen 12 maanden. Ook bij niet arbeidsgehandicapten met een langdurige aandoening zijn aanpassingen gepleegd: bij 20% was de werkplek of waren de werkzaamheden aangepast. Zestien procent van de arbeidsgehandicapten, gaf aan wel een aanpassing nodig te hebben. Niet arbeidsgehandicapten geven aan niet belemmerd te worden in het uitvoeren van hun werk en krijgen daarom niet de vraag gesteld of zij aanpassingen nodig hebben.

Zoals te zien is in tabel 8 lag het aandeel arbeidsgehandicapten dat een aanpassing gehad heeft in de afgelopen jaren stabiel op circa 30%. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat aangaf een aanpassing nodig te hebben lag al die jaren op 16%.

Tabel 8
 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en aanpassing

	Arbeidsgehandicapt					Totaal werkzame beroepsbevolking met een langdurige aandoening
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	768	749	733	701	661	1287
	<i>%</i>					
Aanpassing gedaan	29,7	30,2	29,7	30,5	30,9	20,1
Aanpassing nodig	16,2	16,4	15,9	16,0	16,0	-
Geen aanpassing nodig	54,1	53,4	54,3	53,5	53,1	-

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

3. PROFIEL ARBEIDSGEHANDICAPTEN

3.1. Arbeidshandicap en persoonskenmerken

Veel van de cijfers over arbeidsgehandicapten kenmerken zich door een grote mate van stabiliteit. Zo zijn de cijfers over arbeidsgehandicapten naar kenmerken van de persoon en van de werkring in 2006 weinig veranderd ten opzichte van een jaar eerder. De cijfers over arbeidsgehandicapten naar COROP⁴-gebied zijn over het algemeen vrijwel gelijk aan de 2005 cijfers. Wel zijn de gebieden met de hoogste en laagste percentages arbeidsgehandicapten gewijzigd.

Van alle arbeidsgehandicapten was in 2006 bijna de helft laagopgeleid (tabel 9). Laagopgeleiden waren daarmee oververtegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten. Van de totale bevolking van 15-64 jaar was namelijk een derde laagopgeleid. Hoger opgeleiden waren daarentegen ondervertegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten. Onder de arbeidsgehandicapten was 16% hoogopgeleid terwijl van de bevolking van 15-64 jaar 25% hoogopgeleid was. In de periode 2002-2006 is het aandeel laagopgeleide arbeidsgehandicapten afgenomen en het aandeel middelbaar en hoogopgeleide arbeidsgehandicapten toegenomen. Dit komt overeen met de ontwikkeling naar opleidingsniveau onder alle 15-64-jarigen.

Tabel 9
Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar opleidingsniveau

	Arbeidsgehandicapten					Personen 15-64 jaar	
	2002	2003	2004	2005	2006	2006	
Totaal	x 1 000	1755	1762	1786	1775	1729	10964
	%						
Lager opgeleid*		49,6	48,7	44,0	44,4	45,5	33,0
Middelbaar opgeleid		35,8	36,0	37,4	38,7	37,3	41,2
Hoger opgeleid		14,2	14,9	17,3	15,8	16,0	25,1

* De verdeling van de opleidingsniveaus wordt uitgelegd in Hoofdstuk 5

De verhouding van arbeidsgehandicapten naar herkomst is vanaf 2002 nagenoeg ongewijzigd gebleven. Niet westerse allochtonen waren relatief vaker arbeidsgehandicapt dan autochtonen. Ook binnen de verschillende groepen niet westerse allochtonen zijn de verhoudingen nauwelijks veranderd. Het aandeel autochtonen onder arbeidsgehandicapten lag in 2006 lager dan het aandeel autochtonen in de totale bevolking (77 versus 80%). Het aandeel niet westerse allochtonen onder

⁴ Het betreft een indeling van Nederland in 40 gebieden die rond 1970 is ontworpen door de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoekprogramma, waaraan de indeling haar naam dankt.

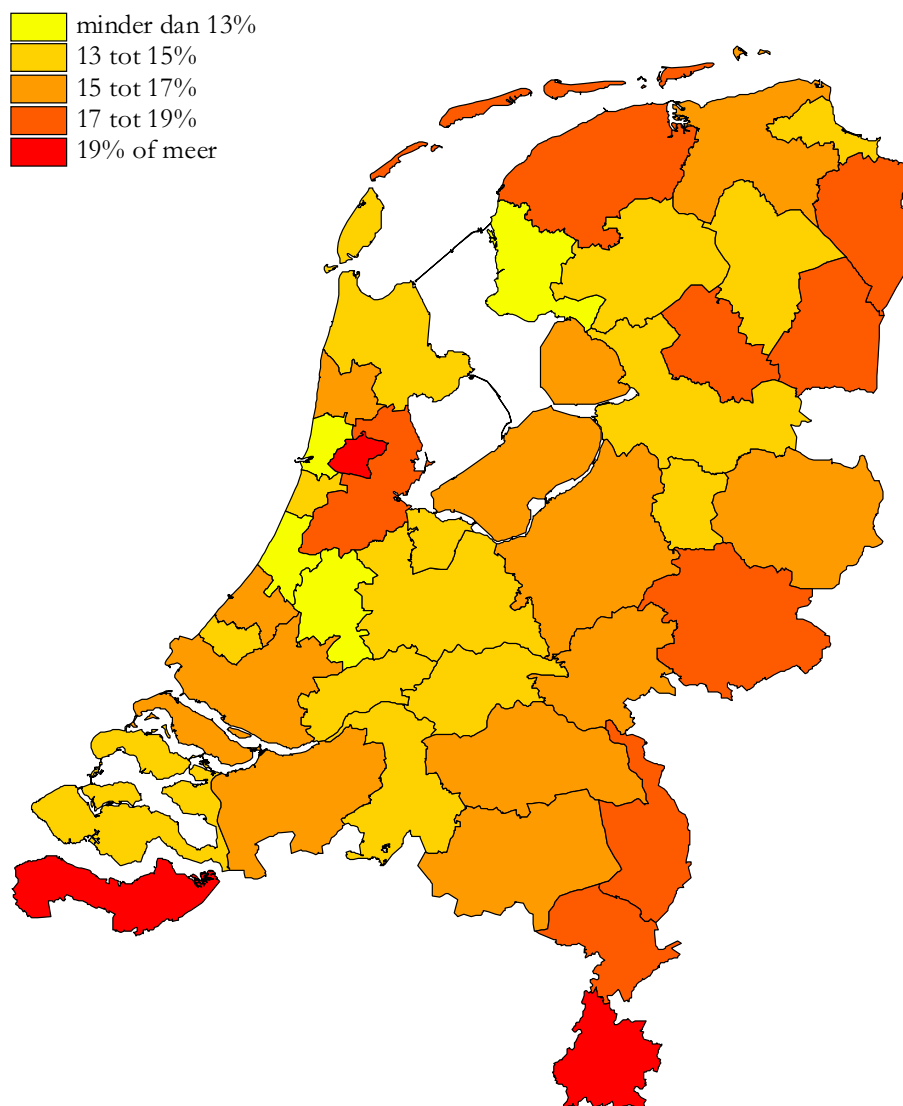
arbeidsgehandicapten was hoger dan het aandeel niet westerse allochtonen in de bevolking (14 versus 11%). Niet westerse allochtonen waren dus relatief vaker arbeidsgehandicapt dan autochtonen. Turken en Marokkanen waren relatief het vaakst arbeidsgehandicapt (tabel 10). Ook lag het aandeel laag opgeleiden onder niet westerse allochtonen hoger dan onder autochtonen. En, zoals hierboven reeds vermeld, laag opgeleiden zijn vaker arbeidsgehandicapt dan hoger opgeleiden. Dat verklaart gedeeltelijk waarom allochtonen vaker arbeidsgehandicapt zijn dan autochtonen.

Tabel 10
Personen van 15-64 jaar en arbeidsgehandicapten naar herkomst

	Arbeidsgehandicapten					Personen 15-64 jaar	
	2002	2003	2004	2005	2006	2006	
	<i>x 1 000</i>	1755	1762	1786	1775	1729	10964
Totaal							
	<i>%</i>						
Autochtonen		77,8	77,3	77,0	77,5	76,6	80,1
Westerse allochtonen		10,1	10,1	9,7	9,9	9,9	9,3
Niet westerse allochtonen		12,1	12,6	13,3	12,6	13,5	10,5
w.o.							
Turken		3,4	3,3	3,3	3,2	3,7	2,2
Marokkanen		2,3	2,7	2,9	2,5	2,8	1,8
Surinamers		2,5	2,5	2,8	2,6	2,6	2,2
Antillianen/Arubanen		0,9	1,0	0,8	0,7	1,0	0,8
Overig		3,0	3,1	3,4	3,6	3,4	3,5

Het aandeel arbeidsgehandicapten in de bevolking verschilt van regio tot regio. In 2006 liepen de percentages arbeidsgehandicapten tussen COROP-gebieden uiteen van 12 tot 22 procent. De spreiding is daarmee in 2006 vrijwel gelijk gebleven aan die in 2005. Hoewel het aandeel arbeidsgehandicapten bij de meeste COROP-gebieden weinig veranderd is, zijn de COROP-gebieden met de hoogste en laagste percentages wel gewijzigd. In figuur 1 is het percentage arbeidsgehandicapten weergegeven per COROP-gebied. Een percentage arbeidsgehandicapten van 19% of meer kwam voor in de gebieden Zuid-Limburg, Zaanstreek en Zeeuwsch-Vlaanderen. Mogelijk kunnen deze relatieve hoge percentages arbeidsgehandicapten deels verklaard worden doordat in deze gebieden relatief veel laag (en middelbaar) opgeleiden en verhoudingsgewijs weinig jongeren wonen. Zoals eerder aangegeven werken deze twee factoren een hoger percentage arbeidsgehandicapten in de hand. In 2006 was het aandeel arbeidsgehandicapten in vier COROP-gebieden lager dan 13%, namelijk in de gebieden IJmond, Zuidwest Friesland, agglomeratie Leiden en Bollenstreek en Oost Zuid-Holland.

Figuur 1
Percentage arbeidsgehandicapten naar COROP-gebied, 2006

3.2. Kenmerken van de werkring

In de periode van 2002 tot 2006 is het aandeel arbeidsgehandicapten met een fulltime baan met 5 procentpunten teruggelopen. Daar staat tegenover dat het aandeel arbeidsgehandicapten met een grote deeltijdbaai (20-34 uur per week) sinds 2002 is toegenomen. Hierin verschillen arbeidsgehandicapten niet van andere werkenden. Zowel in de totale werkzame beroepsbevolking als onder arbeidsgehandicapten wordt minder vaak fulltime, maar wel meer in grote deeltijdbanen gewerkt. Wel hadden arbeidsgehandicapten in 2006, net als in de voorafgaande jaren, minder vaak een fulltime baan en werkten vaker in deeltijd in vergelijking met de totale werkzame beroepsbevolking. Bijna 54% van de arbeidsgehandicapten met een baan werkte fulltime (tabel 11). Van het totale aantal werkenden had 63% een fulltime baan. Hiermee was een fulltime aanstelling bij zowel de arbeidsgehandicapten als de totale beroepsbevolking nog steeds de meest voorkomende aanstelling. Daarnaast werkte een aanzienlijk deel 20-34 uur per week. In 2006 had bijna 35% van de arbeidsgehandicapten een grote deeltijdbaai; onder de totale werkzame beroepsbevolking was dat 28%.

Tabel 11
Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar wekelijkse arbeidsduur

	Arbeidsgehandicapten					Totaal werkzame beroepsbevolking
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	768	749	733	701	685	7074
	<i>%</i>					
12-19 uur	10,6	10,9	11,2	12,1	12,0	9,5
20-34 uur	30,6	32,9	32,3	33,3	34,5	27,6
35 uur of meer	58,8	56,2	56,5	54,6	53,5	62,9

Arbeidsgehandicapten hebben over het algemeen dezelfde arbeidsrelatie als de werkzame beroepsbevolking in zijn geheel. In 2006 hadden arbeidsgehandicapten even vaak een vast contract als de totale werkzame beroepsbevolking (bijna 80%). Het aandeel zelfstandigen was bij arbeidsgehandicapten iets groter dan het aandeel bij het totale aantal werkenden, respectievelijk 14% en 12%. Arbeidsgehandicapten hadden naar verhouding iets minder vaak een flexibel contract (tabel 12).

Tabel 12

Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar positie in de werkring en arbeidsrelatie

	Arbeidsgehandicapten					Totaal werkzame beroepsbevolking
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	768	749	733	701	685	7074
	<i>%</i>					
Werknemer	89,1	88,6	88,1	87,6	86,4	87,6
Vast	83,4	83,1	82,2	81,4	79,4	79,6
Flexibel	5,7	5,4	5,9	6,3	7,0	8,0
Zelfstandige	10,9	11,4	11,9	12,4	13,6	12,4

Arbeidsgehandicapten hebben gemiddeld een lager beroepsniveau dan mensen die niet belemmerd worden door een aandoening. Ook hierin wijken de cijfers van 2006 nauwelijks af van die van eerdere jaren. Van de arbeidsgehandicapten had 39% een elementair of lager beroep. Binnen de totale werkzame beroepsbevolking had 31% van de mensen een elementair of lager beroep (tabel 13). Het beroepsniveau van mensen hangt nauw samen met hun opleidingsniveau. Het bovenstaande patroon is dan ook in lijn met het beeld naar opleidingsniveau. Daar bleek al dat lager opgeleiden oververtegenwoordigd zijn binnen de groep arbeidsgehandicapten.

Tabel 13

Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar beroepsniveau

	Arbeidsgehandicapten					Totaal werkzame beroepsbevolking
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	768	749	733	701	685	7074
	<i>%</i>					
Elementaire beroepen	10,4	10,1	10,8	10,9	11,2	7,2
Lagere beroepen	26,8	26,4	27,9	27,4	27,8	23,3
Middelbare beroepen	38,2	38,4	38,8	38,5	37,5	38,3
Hogere beroepen	16,7	17,6	17,1	17,1	17,3	21,4
Wetenschappelijke beroepen	6,3	5,7	5,1	5,1	4,9	8,6

Ook is er sinds 2002 nauwelijks iets veranderd in het beeld van in welke bedrijfstakken relatief veel dan wel weinig arbeidsgehandicapten werkzaam zijn. Arbeidsgehandicapten werkten gemiddeld iets vaker in de industrie en de gezondheids- en welzijnszorg. Binnen de groep arbeidsgehandicapten werkte 18% in de gezondheids- en welzijnszorg tegenover 16% van de totale werkzame beroepsbevolking (tabel 14). Daarnaast werkte van de arbeidsgehandicapten 16% in de industrie tegenover 14% van de totale werkzame beroepsbevolking. In de industrie wordt dit hogere percentage arbeidsgehandicapten

veroorzaakt doordat alle personen die werkzaam zijn via de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) zijn ingedeeld bij de industrie. Wanneer deze zogenaamde WSW-ers buiten beschouwing worden gelaten, is het percentage arbeidsgehandicapten dat werkzaam is in de industrie gelijk aan het percentage in de totale beroepsbevolking. Binnen de zakelijke dienstverlening, financiële instellingen, en het openbaar bestuur werkten verhoudingsgewijs minder arbeidsgehandicapten.

Tabel 14
Werkzame beroepsbevolking en arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak

	Arbeidsgehandicapten					Totaal werkzame beroepsbevolking
	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	<i>x 1 000</i>					
Totaal ¹⁾	768	749	733	701	685	7074
	%	100	100	100	100	100
Landbouw en visserij	3,2	3,0	3,3	3,7	3,2	2,7
Industrie*	18,4	17,5	17,8	16,8	15,9	13,6
Energie- en waterleidingbedrijven	0,4	0,2	0,6	0,4	0,4	0,6
Bouwnijverheid	6,8	6,8	6,8	7,2	6,9	6,6
Handel	12,6	14,1	12,0	12,2	13,1	13,3
Horeca	2,8	3,1	3,3	2,5	3,0	3,4
Vervoer en communicatie	5,9	5,8	5,5	6,8	6,3	6,2
Financiële instellingen	3,0	2,3	2,9	2,4	2,7	3,7
Zakelijke dienstverlening	10,1	11,2	9,8	9,1	9,2	11,9
Openbaar bestuur	6,6	6,7	6,9	6,6	6,6	7,6
Onderwijs	6,7	7,2	6,8	7,4	7,9	7,2
Gezondheids- en welzijnzorg	16,1	16,0	15,8	17,4	17,7	15,6
Cultuur en overige dienstverlening	3,5	2,6	2,9	3,4	3,1	3,1
Overig	3,8	3,6	5,4	4,1	4,0	4,5

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

Zegt tabel 14 iets over de verdeling van de arbeidsgehandicapten over de bedrijfstakken, tabel 14a presenteert per bedrijfstak welk deel van de werknemers arbeidsgehandicapt is. Tabel 14a laat zien dat gemiddeld genomen het aandeel arbeidsgehandicapten over alle bedrijfstakken in de periode 2002-2006 met ruim 1 procentpunt is afgenomen. Dit is overeenkomstig de bevinding dat de arbeidsdeelname van arbeidsgehandicapten in deze periode is gedaald terwijl de arbeidsdeelname bij de totale bevolking in 2006 nagenoeg op hetzelfde niveau lag als in 2002. Door het steekproefkarakter van het onderzoek zitten er onnauwkeurigheidsmarges op de cijfers wat betekent dat niet alle veranderingen significant zijn. Vastgesteld kan worden dat het aandeel arbeidsgehandicapte werknemers tussen 2002 en 2006 is afgenomen binnen de industrie en de zakelijke dienstverlening. Deze daling kan meerdere oorzaken hebben. Het kan het gevolg zijn van een afname in Arbeidsgehandicapten 2006

het aantal arbeidsgehandicapte werknemers binnen deze bedrijfstakken, of van een toename van het totaal aantal werknemers binnen deze bedrijfstakken, of van beide.

Tabel 14a

Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en bedrijfstak

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal ¹⁾	x 1 000	7035	7001	6919	6918	7074
w.v. arbeidsgehandicapt	%	10,9	10,7	10,6	10,1	9,7
Landbouw en visserij		12,5	12,6	12,2	13,1	11,2
Industrie*		14,0	13,2	13,2	12,2	11,4
Energie- en waterleidingbedrijven		7,8	5,8	10,9	6,4	6,9
Bouwnijverheid		11,1	11,3	11,1	10,7	10,1
Handel		9,5	10,3	9,8	9,3	9,5
Horeca		9,8	11,3	11,5	8,4	8,6
Vervoer en communicatie		11,0	10,2	9,1	10,8	9,9
Financiële instellingen		8,8	6,5	8,4	6,6	7,1
Zakelijke dienstverlening		8,9	9,3	8,9	7,8	7,5
Openbaar bestuur		9,4	9,5	9,4	8,7	8,5
Onderwijs		10,9	11,4	10,5	10,7	10,7
Gezondheids- en welzijnszorg		12,3	11,6	11,5	11,4	11,0
Cultuur en overige dienstverlening		12,3	8,8	10,2	11,7	9,7

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

Aan personen met een langdurige aandoening wordt tevens gevraagd waardoor de ziekte of aandoening is veroorzaakt. Voornamelijk met betrekking tot de arbeidsgehandicapten is het interessant om te weten binnen welke sectoren ziekten of aandoeningen vaak door het werk worden veroorzaakt en waar wellicht meer belastende beroepen voorkomen.

In tabel 15 is voor alle arbeidsgehandicapten die tot de werkzame beroepsbevolking behoren per sector nagegaan waardoor hun ziekte of aandoening is veroorzaakt. Vooral binnen de bouwnijverheid is een groot deel van de aandoeningen veroorzaakt door het werk. In ruim 41% van de gevallen werd de aandoening hier door het werk veroorzaakt, 43% door andere oorzaken en 16% was aangeboren. Ook binnen de vervoer en communicatie en landbouw en visserij sector zijn de beroepen meer belastend dan gemiddeld (beiden 31% tegenover 27% gemiddeld). Binnen het onderwijs waren andere zaken dan het werk meer dan gemiddeld de oorzaak voor de ziekte of aandoening.

Tabel 15
Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak en oorzaak ziekte of aandoening, 2005

	Totaal	Oorzaak ziekte of aandoening		
		Werk	Aangeboren	Anders
	x 1 000	%		
Totaal ¹⁾	701	26,7	21,4	51,9
Landbouw en visserij	.	.	.	.
Industrie*	118	25,6	24,0	50,4
Energie- en waterleidingbedrijven	.	.	.	.
Bouwnijverheid	50	41,2	15,7	43,1
Handel	86	23,5	23,5	52,9
Horeca	.	.	.	.
Vervoer en communicatie	48	31,3	16,7	52,1
Financiële instellingen	.	.	.	.
Zakelijke dienstverlening	64	28,1	18,8	53,1
Openbaar bestuur	46	25,5	21,3	53,2
Onderwijs	52	18,9	24,5	56,6
Gezondheids- en welzijnszorg	122	25,4	21,3	53,3
Cultuur en overige dienstverlening	.	.	.	.

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)
. onvoldoende waarnemingen

3.3. De inkomenspositie van arbeidsgehandicapten

In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre de inkomenspositie van arbeidsgehandicapten verschilt van met die van de niet arbeidsgehandicapten. Daarbij wordt onderzocht wat de invloed is van de diverse achtergrondkenmerken op het gevonden verschil. Zo weten we dat de populatie arbeidsgehandicapten qua samenstelling afwijkt. Het aandeel ouderen, laag opgeleiden en deeltijdwerkers is onder arbeidsgehandicapten bijvoorbeeld groter dan onder de niet arbeidsgehandicapten. Deze factoren beïnvloeden het inkomen. De vraag die we vervolgens willen beantwoorden is in hoeverre de inkomensverschillen verminderen als voor deze, en andere relevante factoren wordt gecorrigeerd.

Naast het in beeld brengen van het persoonlijk inkomen van arbeidsgehandicapten wordt ook de inkomenspositie van huishoudens waartoe arbeidsgehandicapten behoren vergeleken met die van huishoudens zonder arbeidsgehandicapten. Behoren arbeidsgehandicapten bijvoorbeeld vaker tot een huishouden met een laag inkomen?

3.3.1 De invloed van persoonskenmerken op het inkomen

Om de inkomensverschillen tussen arbeidsgehandicapten en niet arbeidsgehandicapten op persoonsniveau te duiden zijn min of meer vergelijkbare groepen nodig.

Arbeidsgehandicapten behoren echter veel vaker tot de niet beroepsbevolking en de uitkeringsgerechtigden. Voor het kunnen vergelijken van dezelfde groepen is hier daarom alleen de werkzame beroepsbevolking van 15-64 jaar met een volledig jaarinkomen geselecteerd. Met een volledig jaarinkomen wordt bedoeld dat de persoon alle 52 weken van het jaar inkomen heeft ontvangen. Op deze manier zijn de inkomens beter vergelijkbaar. Voor deze inkomensanalyses is zijn de gegevens van de EBB 2004 op microniveau gekoppeld aan de CBS Inkomensstatistiek 2004.

In 2004 lag de doorsnee van het persoonlijk inkomen van een werkende arbeidsgehandicapte van tussen de 15 en 64 jaar met een volledig jaarinkomen 9% lager dan de doorsnee van het inkomen van een niet arbeidsgehandicapte. Uitgesplitst naar diverse achtergrondfactoren is de inkomenspositie van de arbeidsgehandicapten in lijn met die van de niet arbeidsgehandicapten. Zo verdienen mannen meer dan vrouwen, ouderen meer dan jongeren, autochtonen meer dan niet-westerse allochtonen, en hoogopgeleiden meer dan laagopgeleiden. Wel is het inkomen van vergelijkbare groepen altijd het laagst onder arbeidsgehandicapten. Hierop is een uitzondering: arbeidsgehandicapten in deeltijd verdienen net iets meer dan niet arbeidsgehandicapten. Een mogelijkheid is dat deze arbeidsgehandicapten terug hebben moeten gaan in uren terwijl ze voor gedeelde inkomsten – deels – worden gecompenseerd via een WAO-uitkering. Het inkomensverschil tussen arbeidsgehandicapte mannen en niet arbeidsgehandicapte mannen is groter dan bij vergelijkbare groepen vrouwen. Arbeidsgehandicapte ouderen verdienen relatief weer een stuk minder dan arbeidsgehandicapte jongeren ten opzichte van gezonde werknemers in vergelijkbare groepen. En hoogopgeleide arbeidsgehandicapten verdienen relatief een stuk minder dan middelbaar en laagopgeleide arbeidsgehandicapten in vergelijking met niet arbeidsgehandicapten binnen dezelfde groepen. Met andere woorden: daar waar de verdiensten het hoogst zijn, zijn de verschillen het grootst.

Tabel 16
Mediaan persoonlijk inkomen¹ naar arbeidshandicap en achtergrondfactoren, 2004

		Arbeidsgehandicapt		
		Totaal	Wel	Niet
<i>x 1 000 euro</i>				
Totaal		28,4	26,1	28,7
Geslacht	Man	33,3	30,1	33,6
	Vrouw	21,1	20,3	21,2
Leeftijd	15-24	16,5	16,3	16,5
	25-34	27,5	24,5	27,8
	35-44	30,2	26,2	30,7
	45-54	31,5	27,7	32,2
	55-64	32,9	29,0	34,0
Opleidingsniveau	Laag	23,3	22,9	23,4
	Middelbaar	26,5	25,7	26,6
	Hoog	36,3	32,7	36,7
Arbeidsduur	>=35 uur	32,7	29,8	33,1
	12-34 uur	18,8	19,5	18,7
Herkomst	Autochtonen	28,8	26,5	29,1
	Westerse allochtonen	28,5	26,4	28,7
	Turken	23,8	21,6	24,2
	Marokkanen	23,7	23,7	23,7
	Surinamers	26,9	25,6	27,0
	Antillianen/Arubanen	25,9	22,0	26,7

¹ Werkzame beroepsbevolking van 15-64 jaar met een volledig jaarinkomen

Zoals eerder is aangegeven verschilt de populatie arbeidsgehandicapten met die van niet arbeidsgehandicapten in de zin dat zij gemiddeld vaker vrouw, ouder, allochtoon, en lager opgeleid zijn, en vaker in deeltijd werken. Om te bepalen in hoeverre de inkomensverschillen tussen arbeidsgehandicapten en niet arbeidsgehandicapten toe te schrijven zijn aan deze verschillen in populatiekenmerken is een regressie analyse toegepast (Multiple Classification Analysis). In de regressie analyse wordt er gecorrigeerd voor deze verschillen in populatie samenstelling. De vermindering van het verschil in inkomen tussen arbeidsgehandicapten en niet arbeidsgehandicapten na correctie is daarmee toe te schrijven aan deze factoren. Na correctie voor deze factoren neemt de inkomensachterstand van arbeidsgehandicapten met de helft af. Het opleidingsniveau en de arbeidsduur zijn hierbij de meest verklarende factoren. Een mogelijke verklaring voor de nog overblijvende inkomensachterstand van arbeidsgehandicapten is doordat zij gemiddeld minder uren werken, waarschijnlijk vaker met ziekteverzuim en onderbrekingen van hun loopbaan te maken hebben, in verhouding tot hun gezonde collega's minder doorgroeien in hun baan. In dat geval zal, gemiddeld genomen, het

inkomen van arbeidsgehandicapten altijd lager liggen dan dat van niet arbeidsgehandicapten.

3.3.2 Inkomenspositie van arbeidsgehandicapten naar huishoudenssamenstelling

Om de welvaartspositie van arbeidsgehandicapten naar huishoudenssamenstelling in kaart te brengen is het inkomen van huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapten vergeleken. De bron van inkomsten is hierbij niet van belang. Alleen particuliere huishoudens met kostwinners tot 65 jaar en een volledig jaarinkomen maken deel uit van deze analyse.

Huishoudensinkomen

Als inkomen is hier het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen genomen (zie technische toelichting). Gemiddeld had een huishouden waartoe een arbeidsgehandicapte behoorde in 2004 15 % minder te besteden dan een huishouden zonder arbeidsgehandicapten. Wel zijn er verschillen naar huishoudenssamenstelling. De grootste achterstand doet zich voor bij alleenstaande arbeidsgehandicapten. Hun inkomen lag 29% lager dan dat van niet arbeidsgehandicapten. Dat hier het verschil in inkomen groter is dan bij paren ligt voor de hand, er kunnen immers geen aanvullende inkomsten van anderen zijn. Ook hebben alleenstaande arbeidsgehandicapten veel minder vaak inkomen uit arbeid vergeleken met niet arbeidsgehandicapte alleenstaanden. Wat het inkomen bij paren met een arbeidsgehandicapte drukt is dat zij ten opzichte van paren zonder arbeidsgehandicapte, vaker maar één kostwinner hebben. Paren met kinderen waartoe een arbeidsgehandicapte behoorde, hadden met 8% de kleinste inkomensachterstand.

Tabel 17
Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen naar arbeidshandicap en huishoudenssamenstelling¹, 2004

	Arbeidsgehandicapt		
	Totaal	Wel	Niet
<i>x 1 000 euro</i>			
Totaal	20,4	17,8	20,9
Eenpersoonshuishouden	18,0	13,7	19,3
Eenoudergezin	16,6	14,9	17,0
Paar zonder kinderen	23,0	20,0	23,7
Paar met kinderen	20,2	18,6	20,4

¹ Particuliere huishoudens tot 65 jaar met een volledig jaarinkomen.

Aandeel huishoudens met een laag inkomen

Wanneer een huishouden een inkomen heeft dat onder de lage-inkomensgrens valt, wordt het beschouwd als een huishouden met een laag inkomen. De lage-inkomensgrens is een absolute grens, die voor alle jaren en voor alle huishoudens eenzelfde koopkracht vertegenwoordigt. In 2004 lag die voor een alleenstaande bijvoorbeeld op 10,3 duizend euro per jaar.

In 2004 behoorde gemiddeld 14% van de arbeidsgehandicapten tot een huishouden met een laag inkomen. Dit is ruim twee keer zoveel als bij huishoudens zonder arbeidsgehandicapten. Uitsplitst naar huishoudenssamenstelling blijkt dat het aandeel lage inkomens onder alleenstaande arbeidsgehandicapten erg hoog ligt: één op de drie heeft een laag inkomen. Daarmee ligt het aandeel lage inkomens hier ruim drie keer zo hoog als onder niet arbeidsgehandicapte alleenstaanden. Ook onder arbeidsgehandicapten eenoudergezinnen lag het aandeel lage inkomens met 21% hoog, al is het verschil met de niet arbeidsgehandicapten met anderhalf keer minder groot. Arbeidsgehandicapten die tot de paren (met dan wel zonder kinderen) behoren hebben bijna twee keer zo vaak te maken met een laag inkomen als niet arbeidsgehandicapten. Wel ligt het niveau hier een stuk lager dan bij alleenstaanden en eenoudergezinnen.

Het grootste deel van het verschil in aandeel lage inkomens tussen wel en niet arbeidsgehandicapte alleenstaanden en eenoudergezinnen is toe te schrijven aan de fors geringere arbeidsdeelname van de arbeidsgehandicapten onder hen. Wanneer zij een bijstandsuitkering ontvangen vallen zij onder de lage-inkomensgrens. De verschillen in aandelen lage inkomens vallen voor een groot deel weg als alleen naar huishoudens wordt gekeken waar ten minste een persoon loon uit arbeid heeft. Behalve kleinere verschillen tussen huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapten, liggen de aandelen lage inkomens onder alle huishoudens met werkenden een stuk lager.

Tabel 18
Aandeel laag inkomen naar arbeidspositie, arbeidshandicap en huishoudensamenstelling¹, 2004

	Arbeidsgehandicapt			Werkzame beroepsbevolking Arbeidsgehandicapt		
	Totaal	Wel	Niet	Totaal	Wel	Niet
%						
Totaal	7,3	14,4	5,9	3,8	4,7	3,6
Eenpersoonshuishouden	15,0	31,5	9,1	4,4	5,2	4,2
Eenoudergezin	15,3	20,7	14,0	6,9	8,4	6,7
Paar zonder kinderen	4,4	7,2	3,8	2,8	3,2	2,7
Paar met kinderen	6,0	10,4	5,4	3,9	5,1	3,7

¹ Particuliere huishoudens tot 65 jaar met een volledig jaarinkomen.

4. AANDOENINGEN EN AANPASSINGEN

4.1. Aandoeningen

De cijfers die worden gepresenteerd in hoofdstuk 4 zijn niet significant verschillend van cijfers uit voorgaande jaren. Hiervoor zijn de marges die op de cijfers zitten te groot. Om deze reden en om de tabellen niet onnodig groot te maken, ligt in dit hoofdstuk de nadruk op de meest recente cijfers in plaats van op de trend. De meest recente cijfers betreffen hier de kwartaalcijfers van het eerste kwartaal van 2006. Voor de jaarcijfers van 2000 tot en met 2005 wordt naar de vorige monitoren verwezen. Deze zijn te vinden op www.cbs.nl en www.szw.nl. Verder staan er additionele tabellen over gerealiseerde en benodigde aanpassingen in bijlage 3.

Zoals in het hoofdstuk met de belangrijkste uitkomsten al beschreven is, betreft de meest voorkomende aandoening onder arbeidsgehandicapten in 2006 'rug- en nekklachten'. Eveneens relatief veel voorkomende klachten bij arbeidsgehandicapten waren klachten aan armen en benen, migraine of ernstige hoofdpijn en psychische klachten. In tabel 19 is het verschil in arbeidspositie te zien van arbeidsgehandicapten naar type aandoening. Van zowel de werkzame als de werkloze arbeidsgehandicapten rapporteerde een aanzienlijk deel rug- en of nekklachten, en of klachten aan armen of benen. Met name psychische klachten en migraine of ernstige hoofdpijn komen vaker voor bij werklozen. Het aandeel werkloze arbeidsgehandicapten met psychische klachten was met 25% bijna 10 procentpunten hoger dan het aandeel bij werkzame arbeidsgehandicapten met psychische klachten. Ook het aandeel werkloze arbeidsgehandicapten met migraine of ernstige hoofdpijn lag 10 procentpunten hoger dan het aandeel werkzame. Arbeidsgehandicapten die zeiden wel te willen of niet te kunnen werken gaven nog vaker psychische klachten aan. Ook klachten aan de benen en rug- of nekklachten zijn belemmerend voor het hebben van betaald werk: werkloze arbeidsgehandicapten hadden vaker deze klachten dan werkzame arbeidsgehandicapten. Klachten aan armen, benen, rug- en of nek, psychische klachten en migraine waren ook de meest gerapporteerde klachten onder arbeidsgehandicapten die tot de niet-beroepsbevolking behoren.

Tabel 19
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en type aandoening, 1^e kwartaal 2006

	Totaal arbeidsgehandicapten					
	Werkzaam	Werkloos	Wil werken	Kan niet werken	Wil niet werken	
	<i>x 1 000</i>					
Totaal	1707	661	91	165	319	470
	<i>%</i>					
Armen	34,4	28,3	28,2	36,0	44,7	36,6
Benen	38,2	29,5	31,5	40,4	50,8	42,6
Rug- en nekklachten	51,9	49,3	53,2	53,8	58,7	49,9
Migraine of ernstige hoofdpijn	19,9	17,2	26,7	22,5	25,9	17,5
Hart- of vaatziekten	14,5	10,5	9,9	11,1	19,8	18,6
Bronchitis, astma of CARA	14,6	13,0	14,8	13,1	17,3	15,5
Maag- of darmstoornissen	12,4	9,7	9,3	11,7	18,2	13,2
Suikerziekte	8,5	6,1	7,2	7,9	10,1	11,4
Ernstige huidziekte	3,6	2,2	2,2	2,5	6,3	4,2
Psychische klachten	24,5	15,0	24,5	32,4	39,5	25,1
Gehoorproblemen	8,1	6,6	8,1	7,5	9,7	9,1
Epilepsie	2,2	1,1	2,0	2,5	3,9	2,3
Progressieve ziekten	4,7	2,9	1,2	5,6	6,9	6,3
Andere aandoening	7,2	8,2	8,5	9,1	5,3	6,2

Aangezien mensen meerdere aandoeningen kunnen hebben tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

De grootste verschillen tussen arbeidsgehandicapte mannen en vrouwen zijn zichtbaar bij klachten aan armen. Deze werden veel vaker door arbeidsgehandicapte vrouwen dan mannen gemeld (tabel 19a). Ook benen, rug- en nekklachten en migraine of ernstige hoofdpijn vormen voor arbeidsgehandicapte vrouwen iets vaker een belemmering op de arbeidsmarkt dan voor mannen. Hoewel arbeidsgehandicapte vrouwen vaker klachten aan benen en rug- en nekklachten meldden, waren dit ook bij mannen de meest genoemde klachten. Arbeidsgehandicapte mannen meldden daarentegen vaker dan vrouwen hart- of vaatziekten en gehoorproblemen. Arbeidsgehandicapte mannen en vrouwen meldden vrijwel even vaak psychische klachten.

Niet alle aandoeningen leiden even vaak tot een arbeidshandicap. Tussen mannen en vrouwen zijn er geen verschillen zichtbaar in de mate waarin een aandoening tot een arbeidshandicap leidt.

Tabel 19a
Arbeidsgehandicapten naar geslacht en type aandoening, 1^e kwartaal 2006

	Arbeidsgehandicapt		
	Totaal	Man	Vrouw
	<i>x 1 000</i>		
Totaal	1707	770	936
	<i>%</i>		
Armen	34,4	26,0	41,3
Benen	38,2	33,3	42,3
Rug- en nekklachten	51,9	46,4	56,3
Migraine of ernstige hoofdpijn	19,9	14,6	24,3
Hart- of vaatziekten	14,5	18,8	11,0
Bronchitis, astma of CARA	14,6	12,8	16,1
Maag- of darmstoornissen	12,4	11,1	13,5
Suikerziekten	8,5	9,1	8,1
Ernstige huidziekte	3,6	3,2	3,8
Psychische klachten	24,5	23,6	25,3
Gehoorproblemen	8,1	10,4	6,1
Epilepsie	2,2	2,7	1,7
Progressieve ziekten	4,7	4,4	5,0
Andere aandoeningen	7,2	8,1	6,5

Aangezien mensen meerdere aandoeningen kunnen hebben tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

4.2. Comorbiditeit

Comorbiditeit is het tegelijkertijd hebben van twee of meer aandoeningen. Sommige aandoeningen komen vaak samen voor. Zo is bekend dat mensen met suikerziekte een verhoogde kans hebben op het voorkomen van hart- en vaatziekten. Ook bepaalde ontstekingsziekten als reuma en de ziekte van Crohn (ontsteking van het darmkanaal) komen vaak samen voor (www.wikipedia.org). Hoe groot de comorbiditeit onder arbeidsgehandicapten is, was tot op heden nog onbekend.

Tabel 20
Personen van 15-64 jaar met een langdurige aandoening naar arbeidshandicap en comorbiditeit, 2005

	Arbeidsgehandicapt	Niet arbeidsgehandicapt
	<i>x 1 000</i>	
Totaal	1775	953
	<i>%</i>	
Eén langdurige aandoening	39,5	66,8
Twee of meer langdurige aandoeningen	60,5	33,2

Comorbiditeit komt onder arbeidsgehandicapten veel voor: ruim 60% van de arbeidsgehandicapten heeft last van meerdere langdurige aandoeningen. Onder de niet arbeidsgehandicapten met een langdurige aandoening komt comorbiditeit in 33% van de gevallen voor. Wanneer er bij niet arbeidsgehandicapten sprake is van een langdurige aandoening, hebben zij in de meeste gevallen één aandoening.

Voor de vijf meest voorkomende aandoeningen is bekeken in welke mate deze aandoeningen alleen dan wel tegelijkertijd met andere aandoeningen voorkomen. Personen die een aandoening hebben aan hun armen hebben ook vaak aandoeningen aan de benen en rug- of nekklachten. Deze groep is het grootst binnen de vijf onderzochte aandoeningen. Bij ruim 10% van de arbeidsgehandicapten kwam deze vorm van comorbiditeit voor. De eventuele samenhang met de overige aandoeningen is hier niet onderzocht.

Bij slechts 8% van de arbeidsgehandicapten met klachten aan de benen kwam deze klacht alleen voor. In alle andere gevallen was er sprake van comorbiditeit. Ook klachten aan de armen en migraine of ernstige hoofdpijn komen minder vaak alleen voor. Bij arbeidsgehandicapten met psychische klachten is in verhouding minder sprake van comorbiditeit. Bij bijna 30% van de arbeidsgehandicapten met deze klacht, kwam deze klacht alleen voor.

Tabel 21
Comorbiditeit bij arbeidsgehandicapten naar de vijf meest gerapporteerde aandoeningen, 2005

	Totaal	Alleen	In combinatie met		
			één	twee	drie of vier
	x 1 000	%			
Rug- en nekklachten	917	17,0	26,4	31,7	18,5
Benen	613	7,7	22,8	39,5	26,8
Armen	691	8,8	25,2	36,9	24,0
Migraine of ernstige hoofdpijn	363	9,1	23,1	25,3	37,2
Psychische klachten	423	29,1	20,8	16,1	25,3

4.3. Aandoeningen en aanpassingen

De laatste jaren zijn maatregelen genomen om de instroom in de WAO te beperken en om de re-integratie van zieke werknemers te bevorderen. Het scheppen van voorwaarden om aanpassingen op het werk te realiseren is één van deze maatregelen. Het is daarom belangrijk om te weten hoeveel mensen al aanpassingen hebben gehad en hoeveel mensen nog aanpassingen nodig hebben en om wat voor soort aanpassingen dat gaat. Om inzicht te krijgen in de toepassing van de diverse regelingen, wordt aan de werkende personen met een langdurige aandoening de volgende vraag voorgelegd “Zijn er in verband met uw gezondheid de afgelopen 12 maanden aanpassingen verricht in uw werkplek of

werkzaamheden?” Indien in de laatste 12 maanden geen aanpassingen zijn gedaan wordt gevraagd: “Zijn er volgens u aanpassingen nodig in verband met uw gezondheid?”

Bij beide vragen zijn de volgende aanpassingen voorgelegd:

- hulpmiddelen of meubilair;
- werktijden;
- hoeveelheid werk;
- functie of takenpakket;
- anders.

Zoals in het hoofdstuk ‘De belangrijkste uitkomsten’ al te zien was zijn in 2006 voor 258 duizend personen aanpassingen gedaan. Voor één persoon kunnen meerdere aanpassingen worden gedaan. Respondenten konden daarom ook meerdere aanpassingen noemen.

In 2006 waren aanpassingen aan de functie of het takenpakket de meest voorkomende aanpassing (tabel 22). Ook aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair en werktijden werden vaak uitgevoerd. Mensen die vonden dat zij een aanpassing nodig hadden noemden relatief vaak aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair en het functie of takenpakket.

Tabel 22

Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen, 1^e kwartaal 2006

	Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig
<i>x 1 000</i>		
Totaal	204	106
Hulpmiddelen of meubilair	71	39
Werktijden	68	22
Hoeveelheid werk	51	27
Functie of takenpakket	91	35
Anders	17	30

Het totale aantal aanpassingen dat in 2006 is gedaan lag, net als in 2005, iets lager dan een jaar eerder. Het totale aantal benodigde aanpassingen is, net als in de voorgaande jaren, licht gedaald van 112 duizend naar 106 duizend.

Het percentage aanpassingen dat gedaan wordt aan hulpmiddelen of meubilair daalt sinds 2002. Het percentage aanpassingen dat gedaan wordt aan werktijden stijgt sinds 2002. Bij de aanpassingen aan de hoeveelheid werk en de functie of het takenpakket is geen duidelijke trend waarneembaar in de afgelopen jaren. Ook de verdeling van de benodigde aanpassingen over de verschillende typen aanpassingen varieert over de jaren. Voor de benodigde aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair is echter wel een duidelijke

daling waarneembaar. Reeds verstrekte hulpmiddelen kunnen namelijk voor langere tijd gebruikt worden.

Tabel 23
Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen

	Aanpassingen gedaan					Aanpassingen nodig					
	2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006	
	<i>x 1 000</i>										
Totaal	228	226	218	214	204	124	123	117	112	106	
	<i>%</i>										
Hulpmiddelen of meubilair	42,0	40,7	37,6	36,7	34,9	42,7	41,0	36,8	37,7	36,6	
Werktijden	27,6	31,0	31,3	32,7	33,4	16,2	19,0	17,7	16,5	20,7	
Hoeveelheid werk	24,5	24,6	24,7	22,3	25,1	22,7	24,1	24,9	22,9	25,9	
Functie of takenpakket	40,8	37,0	39,4	38,4	44,5	33,6	31,3	36,4	36,9	33,2	
Anders	11,7	13,5	11,5	12,9	8,2	23,5	24,6	22,0	20,5	27,9	

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)
Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

Het is belangrijk om te weten bij welke soort aandoeningen mensen aangeven bepaalde aanpassingen te hebben gehad of juist nodig vinden. In tabel 24 is daarom te zien voor welke aandoeningen in de afgelopen 12 maanden aanpassingen zijn gedaan en voor welke aandoeningen aanpassingen nodig worden geacht. Het zijn vooral de arbeidsgehandicapten met gehoorproblemen en hart- of vaatziekten die in de afgelopen 12 maanden een aanpassing hebben gehad (resp. 41% en 39% tegenover 31% gemiddeld). Mensen met bronchitis, astma of CARA hebben het minst vaak een aanpassing gehad.

Arbeidsgehandicapten die door psychische klachten, dan wel gehoorproblemen belemmerd worden, gaven relatief vaak aan een aanpassing nodig te hebben (resp. 26% en 22% tegenover 16% gemiddeld).

Tabel 24
 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en type aandoening, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten			
	Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig	
	<i>x 1 000</i>			
Totaal	661	31	16	53
Armen	187	34	18	48
Benen	195	33	18	48
Rug- en nekklachten	326	34	19	47
Migraine of ernstige hoofdpijn	114	29	18	54
Hart- of vaatziekten	69	39	17	44
Bronchitis, astma of CARA	86	26	20	53
Maag- of darmstoornissen	64	29	15	56
Suikerziekte	41	32	10	59
Ernstige huidziekte	.	.	.	.
Psychische klachten	99	32	26	42
Gehoorproblemen	44	41	22	37
Epilepsie	.	.	.	.
Progressieve ziekten	.	.	.	.
Geen van deze	55	33	8	59
. onvoldoende waarnemingen				

Bij mensen met psychische klachten werden vaak meerdere aanpassingen gedaan om het werk met hun handicap te kunnen blijven uitvoeren. Meer dan gemiddeld werden bij hen de werktijden, de hoeveelheid werk en de functie of het takenpakket aangepast. Ook mensen met migraine of ernstige hoofdpijn gaven deze aanpassingen vaker dan gemiddeld aan. Bij mensen met rug- en nekklachten en klachten aan armen en benen werden meer dan gemiddeld aanpassingen gedaan aan hulpmiddelen of meubilair en de functie of het takenpakket.

Tabel 25

Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aandoening en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten waarbij aanpassingen gedaan zijn					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	x 1 000	%				
Totaal	204	35	33	25	45	8
Armen	64	41	25	21	49	8
Benen	65	39	31	21	52	12
Rug- en nekklachten	109	40	30	21	47	5
Migraine of ernstige hoofdpijn	33	31	37	35	54	11
Hart- of vaatziekten	.	.	.	.	.	.
Bronchitis, astma of CARA	.	.	.	.	.	.
Maag- of darmstoornissen	.	.	.	.	.	.
Suikerziekte	.	.	.	.	.	.
Ernstige huidziekte	.	.	.	.	.	.
Psychische klachten	32	25	46	43	58	10
Gehoorproblemen	.	.	.	.	.	.
Epilepsie	.	.	.	.	.	.
Progressieve ziekten	.	.	.	.	.	.
Geen van deze	.	.	.	.	.	.

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100
 . onvoldoende waarnemingen

4.4. Aanpassingen naar persoonskenmerken

Bij arbeidsgehandicapte vrouwen zijn de afgelopen 12 maanden vaker aanpassingen gedaan op de werkplek dan bij mannen. Het gaat om respectievelijk 34 en 29%.

Arbeidsgehandicapte vrouwen gaven ook vaker dan mannen aan dat er aanpassingen nodig waren (resp. 18 en 14%).

Tabel 26
 Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en geslacht, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten				
		Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig	
	<i>x 1 000</i>	%			
Totaal	661	100	31	16	53
Man	354	100	29	14	57
Vrouw	307	100	34	18	48

Er zijn verschillen in het type aanpassingen die mannen en vrouwen krijgen. Vrouwen hadden relatief vaak (43%) aanpassingen gekregen in hulpmiddelen of meubilair. Bij mannen ging het om 27%. Bij mannen werd de hoeveelheid werk vaker aangepast dan bij vrouwen (29 versus 21%).

Tabel 27
 Werkzame arbeidsgehandicapten naar geslacht en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten bij wie aanpassingen gedaan zijn					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal	204	35	33	25	45	8
Man	101	27	34	29	46	4
Vrouw	103	43	33	21	44	12

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

Bij de jongere arbeidsgehandicapten werden iets minder vaak aanpassingen gedaan dan bij de arbeidsgehandicapten van 35 jaar en ouder. Jongere arbeidsgehandicapten en oudere arbeidsgehandicapten hadden minder vaak aanpassingen nodig dan arbeidsgehandicapten van 25-44 jaar.

Tabel 28

Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en leeftijd, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten		Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig
	x 1 000	%			
Totaal	661	100	31	16	53
15-24 jaar	40	100	28	15	57
25-34 jaar	119	100	28	18	54
35-44 jaar	168	100	32	19	49
45-54 jaar	204	100	32	14	53
55-64 jaar	130	100	30	13	57

De meest verschillende aanpassingen werden gedaan bij de 25-34-jarigen. Meer dan gemiddeld werden bij hen aanpassingen gedaan aan de werktijden, de hoeveelheid werk en de functie of het takenpakket. Voor de 35-44-jarigen werden meer dan gemiddeld aanpassingen gedaan aan hulpmiddelen of meubilair.

Tabel 29

Werkzame arbeidsgehandicapten naar leeftijd en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten bij wie aanpassingen gedaan zijn					
	x 1 000	%	Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket
Totaal	204	35	33	25	45	8
15-24 jaar	.	.	.	.	.	.
25-34 jaar	34	29	40	30	58	10
35-44 jaar	54	44	33	20	41	5
45-54 jaar	66	35	30	25	44	7
55-64 jaar	40	30	36	27	44	10

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

. onvoldoende waarnemingen

Onder middelbaar opgeleiden zijn in 2006 iets vaker aanpassingen gedaan dan onder laag- en hoogopgeleiden (32% versus 30%). Daarnaast gaven laagopgeleiden verhoudingsgewijs het vaakst aan aanpassingen nodig te hebben (18%). Hoogopgeleiden gaven het vaakst aan geen aanpassingen nodig te hebben (57%).

Tabel 30

Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en opleidingsniveau, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten		Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig
	x 1 000	%			
Totaal	661	100	31	16	53
Lager opgeleid*	201	100	30	18	52
Middelbaar opgeleid	307	100	32	16	52
Hoger opgeleid	147	100	30	13	57

* De verdeling van de opleidingsniveaus wordt uitgelegd in Hoofdstuk 5

Bij lager opgeleiden werden relatief weinig aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair gerealiseerd. Wel kregen zij relatief vaak een aanpassing van de functie of het takenpakket. Van de lager opgeleiden noemde 56% een aanpassing van de functie of takenpakket. In de werkzame beroepsbevolking als geheel werd deze aanpassing door 45% genoemd. Hoogopgeleiden noemen relatief juist vaak aanpassingen via hulpmiddelen of meubilair. Van de hoger opgeleiden geeft 50% aan dat aanpassingen via hulpmiddelen en meubilair zijn gedaan. In de werkzame beroepsbevolking als geheel wordt deze aanpassing door 35% genoemd. Hoogopgeleiden zullen relatief vaak een zittend beroep uitoefenen in vergelijking met laagopgeleiden. Bij klachten onder hoogopgeleiden liggen aanpassingen aan hulpmiddelen en meubilair dan ook meer voor de hand.

Tabel 31

Werkzame arbeidsgehandicapten naar opleidingsniveau en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten bij wie aanpassingen gedaan zijn					
	x 1 000	%	Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket
Totaal	204	35	33	25	45	8
Lager opgeleid*	60	27	30	22	56	5
Middelbaar opgeleid	98	33	35	26	47	8
Hoger opgeleid	44	50	34	28	25	12

* De verdeling van de opleidingsniveaus wordt uitgelegd in Hoofdstuk 5

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

4.5. Aanpassingen naar kenmerken van de werkring

Arbeidsgehandicapten met een deeltijdbaan van 20 uur per week of meer hebben vaker een aanpassing gehad dan arbeidsgehandicapten met een kleine deeltijdbaan (tabel 32). Daarnaast gaven arbeidsgehandicapten met een baan van 20 uur of meer ook vaker aan een aanpassing nodig te hebben. Van de arbeidsgehandicapten met een kleine deeltijdbaan (12-19 uur) gaf 6 op de 10 aan geen aanpassing nodig te hebben.

Tabel 32
Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en arbeidsduur, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten				
		Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig	
	x 1 000	%			
Totaal	661	100	31	16	53
12-19 uur	79	100	25	15	60
20-34 uur	222	100	32	17	51
35 uur of meer	360	100	31	16	53

Personen met een deeltijdbaan (20 tot 34 uur) hebben meer dan gemiddeld aanpassingen gehad in hun werktijden of de hoeveelheid werk die ze moeten verrichten. Natuurlijk speelt hier een rol dat een deeltijdaanstelling zich meer leent voor aanpassingen in werktijden dan een voltijdse aanstelling. Daarnaast kunnen de grote deeltijdbanen ook het resultaat zijn van een aanpassing in de omvang van de aanstelling. Fulltimers kregen meestal een aangepaste werkomgeving of een andere functie of takenpakket (tabel 33).

Tabel 33
Werkzame arbeidsgehandicapten naar wekelijkse arbeidsduur en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten bij wie aanpassingen gedaan zijn					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	x 1 000	%				
Totaal	204	35	33	25	45	8
12-19 uur	.	.	.	.	.	.
20-34 uur	72	37	42	28	40	11
35 uur of meer	113	36	27	23	43	7

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

. onvoldoende waarnemingen

Bij een derde van de arbeidsgehandicapte werknemers met een vaste arbeidsrelatie zijn er de afgelopen 12 maanden aanpassingen verricht op het werk. Werknemers met een flexibel arbeidscontract en zelfstandigen meldden relatief weinig dat aanpassingen zijn verricht (16 resp. 25%). Werknemers met een flexibel contract zijn relatief vaak jongeren. Zelfstandigen en personen met een flexibel contract gaven verreweg het vaakste aan dat er überhaupt geen aanpassingen nodig zijn. Mensen met een flexibele arbeidsrelatie gaven bijna even vaak aan dat er aanpassingen nodig zijn als werknemers met een vaste arbeidsrelatie (18 en 17%). Zeven procent van de zelfstandigen gaf aan aanpassingen in het werk nodig te hebben (tabel 34). Vanwege de kleine omvang van de groep 'werknemers met een flexibel contract' en de groep 'zelfstandigen' is het niet zinvol om naar het type aanpassingen te kijken. Vanaf 1 augustus 2004 is de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ) afgeschaft, waarmee zelfstandigen niet langer deel uit maken van de doelgroep van REA. Zij moeten zich nu zelf verzekeren voor arbeidsongeschiktheid en voor aanpassingen zorgen.

Tabel 34

Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen, positie in de werkkring en arbeidsrelatie, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten			Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig
	x 1 000	%	Aanpassingen gedaan		
Totaal	661	100	31	16	53
Werknemer	584	100	32	17	51
Vast	540	100	33	17	50
Flexibel	44	100	16	18	66
Zelfstandige	78	100	25	7	67

Werkenden met een hoger of wetenschappelijk beroep gaven iets minder vaak aan dat er in de laatste 12 maanden aanpassingen zijn gedaan (tabel 35), namelijk 28% tegenover 31% gemiddeld. Werkenden met een elementair of lager beroep gaven iets vaker aan aanpassingen nodig te hebben dan mensen met een middelbaar, hoger of wetenschappelijk beroep.

Tabel 35

Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en beroepsniveau, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten			Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal	661	100		31	16	53
Beroepsniveau						
Elementair en lager	253	100		31	17	51
Middelbaar	263	100		32	15	53
Hoger en wetenschappelijk	141	100		28	15	56

Wat betreft de soort aanpassingen werden bij de elementaire en lagere beroepen minder hulpmiddelen of meubilair genoemd: 29% tegenover 35% gemiddeld. Wel werden er vaker dan gemiddeld aanpassingen gerealiseerd met betrekking tot de functie of het takenpakket. Bij de hogere beroepen daarentegen werden aanpassingen via hulpmiddelen en meubilair en aanpassing van de werktijden meer genoemd dan gemiddeld en aanpassing aan de functie of het takenpakket minder dan gemiddeld. De cijfers naar beroepsniveau tonen, zoals verwacht, veel gelijkenis met overeenkomstige cijfers naar opleiding.

Tabel 36

Werkzame arbeidsgehandicapten, naar gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden en beroepsniveau, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten bij wie aanpassingen gedaan zijn					Anders	
	<i>x 1 000</i>	%	Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk		Functie of takenpakket
Totaal	204	35		33	25	45	8
Beroepsniveau							
Elementair en lager	80	29		30	20	51	7
Middelbaar	84	37		36	27	44	7
Hoger en wetenschappelijk	40	42		37	29	31	15

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

Het aandeel werkzame arbeidsgehandicapten dat aangeeft een aanpassing te hebben gehad dan wel nodig te hebben, is sinds 2002 zeer stabiel. De bedrijfstak waar relatief de meeste aanpassingen zijn gedaan is het openbaar bestuur. Van de arbeidsgehandicapten die in het openbaar bestuur werken heeft 43% in de afgelopen 12 maanden een aanpassing gehad tegenover 31% van het totaal aantal werkzame arbeidsgehandicapten. Ook in het onderwijs en de gezondheids- en welzijnszorg werden vaker dan gemiddeld aanpassingen gedaan. De bedrijfstakken waar de meeste aanpassingen nodig werden geacht waren cultuur en overige dienstverlening en vervoer en communicatie. Van de arbeidsgehandicapten die in deze bedrijfstakken werkzaam zijn vond respectievelijk 28 en 23% dat zij een aanpassing nodig hadden, tegenover gemiddeld 16% van het totale aantal werkzame arbeidsgehandicapten. Arbeidsgehandicapten werkzaam in de zakelijke dienstverlening gaven het vaakst aan geen aanpassing nodig te hebben (61%). Zij hadden minder dan gemiddeld een aanpassing gehad en vonden minder vaak dan gemiddeld dat zij een aanpassing nodig hadden.

Tabel 37

Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en bedrijfstak, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten		Aanpassingen		
			gedaan	Aanpassingen nodig	Geen aanpassingen nodig
	x 1 000	%			
Totaal ¹⁾	661	100	31	16	53
Industrie*	111	100	24	16	59
Bouwnijverheid	42	100	28	15	58
Handel	91	100	28	15	56
Vervoer en communicatie	43	100	32	23	45
Zakelijke dienstverlening	58	100	26	13	61
Openbaar bestuur	43	100	43	18	39
Onderwijs	62	100	38	18	44
Gezondheids- en welzijnszorg	110	100	35	13	51
Cultuur en overige dienstverlening	.	.	.	.	.

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening) . onvoldoende waarnemingen

Vanwege de relatief geringe aantallen aanpassingen per bedrijfstak kan alleen op geaggregeerd niveau worden aangegeven welke soort aanpassingen uitgevoerd zijn. Daaruit blijkt dat arbeidsgehandicapten werkzaam in de industrie en bouwnijverheid, relatief vaak een aanpassing hebben gehad aan hun functie of takenpakket (49% tegenover 45% gemiddeld) (tabel 38). Aanpassingen van de werktijden kwam in de industrie en bouwnijverheid minder dan gemiddeld voor (25 versus 33%). Dit zal samenhangen met de meestal strakke dienstroosters in de industrie en bouw, waardoor minder ruimte is voor individuele afwijkingen hierop dan in de dienstverlening. In deze bedrijfstakken wordt daarnaast ook relatief weinig in deeltijd gewerkt. Arbeidsgehandicapten in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening gaven vaker aan aanpassingen van werktijden te hebben gehad dan mensen in de industrie en de bouwnijverheid (respectievelijk 33% en 36% versus 33% gemiddeld). Ook aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair kwamen in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening veel vaker voor dan in de industrie en bouwnijverheid.

Tabel 38

Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak en gerealiseerde aanpassingen in de afgelopen 12 maanden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal werkzame arbeidsgehandicapten bij wie aanpassingen gedaan zijn					Anders
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	
	<i>x 1 000</i>	<i>%</i>				
Totaal ¹⁾	204	35	33	25	45	8
Industrie* en bouwnijverheid	38	27	25	24	49	5
Commerciële dienstverlening	63	37	33	21	45	8
Niet-commerciële dienstverlening	89	38	36	26	43	10

Omdat mensen meerdere soorten aanpassingen aan kunnen geven, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

5. METHODOLOGISCHE TOELICHTING

5.1. Beschrijving Enquête beroepsbevolking

De Enquête Beroepsbevolking (EBB) is een zogenoemd roterend panelonderzoek. De respondenten worden éénmaal thuis bezocht door een interviewer van het CBS (Computer Assisted Personal Interviewing, CAPI). Daarna worden ze nog viermaal telefonisch herbenaderd (Computer Assisted Telephone Interviewing, CATI). Het eerste interview duurt ongeveer een half uur per huishouden. De vervolginterviews zijn binnen enkele minuten afgehandeld. Dit roterende paneldesign is ingevoerd in het vierde kwartaal van 1999. De module Arbeidsgehandicapten zit alleen in het CAPI gedeelte.

5.1.1 Steekproef

De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). In de populatietotalen die voor de ophoging worden gebruikt, is de institutionele bevolking dan ook niet opgenomen.

De steekproef is een zogenaamde gestratificeerde tweetrapssteekproef. In de eerste trap zijn gemeenten getrokken en is vastgesteld hoeveel adressen in deze gemeenten moeten worden geselecteerd. Gemeenten met 7.300 of meer adressen (gemiddeld circa 18 duizend inwoners) zijn alle maanden van het jaar in de steekproef vertegenwoordigd. De overige gemeenten zijn verdeeld over 66 strata die gevormd zijn op basis van 40 COROP-gebieden (Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma). Vervolgens zijn hieruit gemeenten getrokken met kansen evenredig met het aantal adressen. Het aantal maanden dat deze gemeenten in de steekproef zijn opgenomen, is evenredig met het aantal adressen.

In de tweede trap is per gemeente een systematische steekproef van adressen getrokken. In elke gemeente in de steekproef worden ten minste twaalf adressen getrokken. In gemeenten die meer dan één maand of het gehele jaar in de steekproef vallen, worden de adressen zodanig verdeeld dat telkens groepen van twaalf adressen (clusters) tot de steekproef behoren. Die twaalf adressen uit een cluster komen uit een zelfde buurt of wijk met als gevolg dat de kenmerken van de bewoners van die adressen op elkaar lijken. Deze 'clustering' heeft niettemin weinig invloed op de variantie van de schattingen⁵.

Bij het trekken van steekproeven uit de bevolking gebruikt het CBS steekproefkaders van personen en van adressen. Deze steekproefkaders worden opgebouwd op basis van persoons- en adresgegevens afkomstig uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) waarin de gemeentelijke bevolkingsadministratie is opgenomen. Jaarlijks worden nieuwe

---

⁵ De Ree S., Cluster Effect in the Labour Force Survey, Netherlands Official Statistics, 1989,4/1,p.32.

steekproefkaders aangemaakt, die geen overlap hebben met de steekproefkaders uit voorafgaande jaren. De steekproefkaders worden voortdurend geactualiseerd op basis van geboorte-, verhuis- en overlijdensberichten van de GBA. Steekproeven waar de persoon de trekkingseenheid is, worden getrokken uit het steekproefkader van personen. Op basis van de persoonsgegevens kan de doelpopulatie worden onderscheiden. Steekproeven waar huishoudens worden waargenomen, zoals bij de EBB, worden getrokken uit het adressensteekproefkader. Dit kader bevat ook gegevens omtrent het aantal postale afgiftepunten afkomstig uit het Geografisch Basisregister (GBR). Meerdere afgiftepunten op een adres kan duiden op meerdere huishoudens op een adres. Hiermee wordt rekening gehouden bij het trekken van steekproeven uit dit steekproefkader. In 2006 zijn uiteindelijk 65 duizend adressen benaderd.

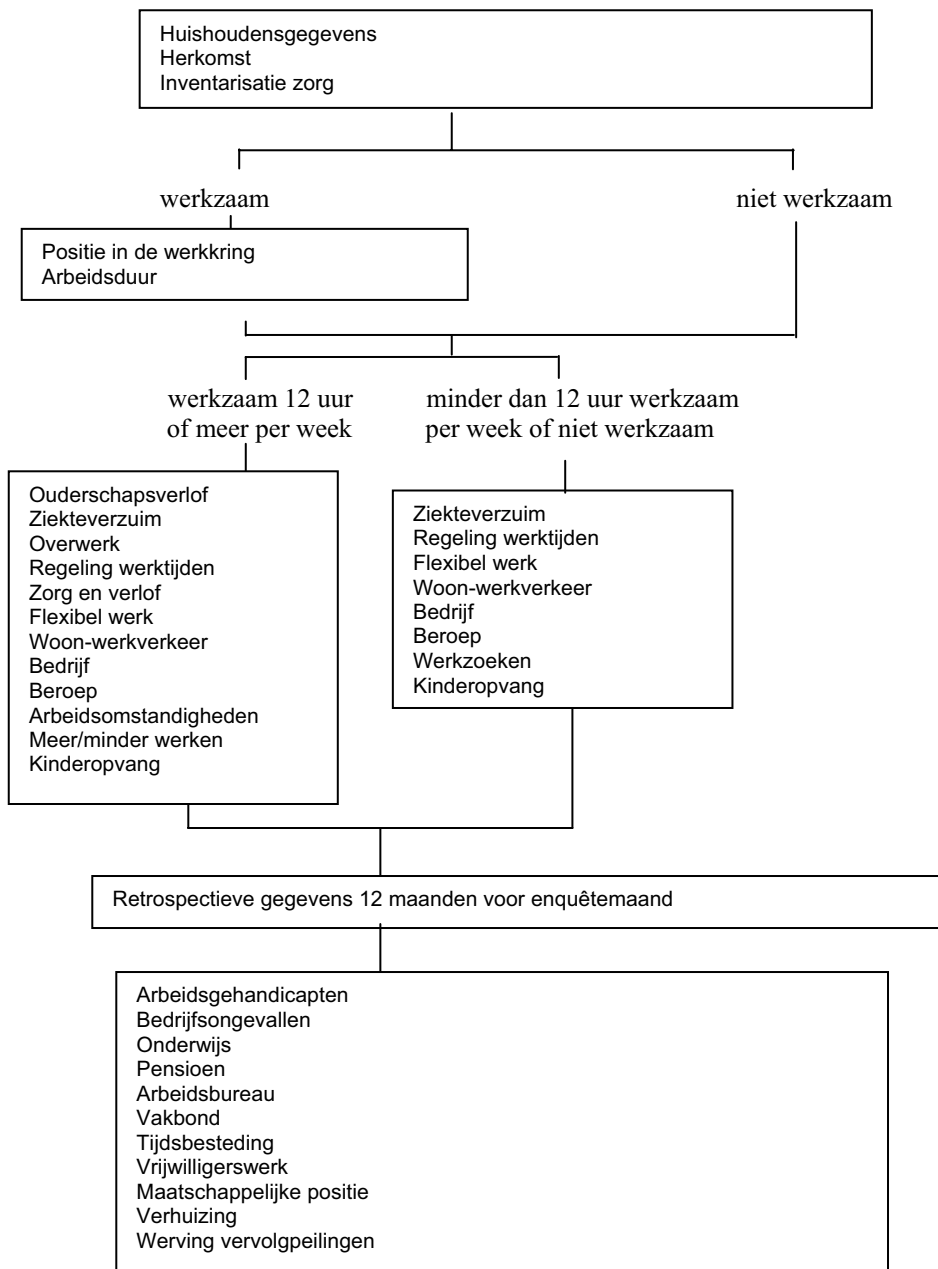
5.1.2 Veldwerk

Ten behoeve van het CAPI veldwerk zijn ongeveer 220 interviewers ingeschakeld, die door het CBS zijn opgeleid. Voor het telefonisch interviewen zijn circa 95 enquêteurs ingeschakeld. De interviews worden afgenomen met behulp van een computer. Computerondersteund enquêteren heeft een aantal voordelen. Allereerst worden foutieve doorverwijzingen van de ene vraag naar de andere (routingfouten) vermeden. In de tweede plaats kunnen tijdens het interview inconsistente antwoorden direct gesignaleerd worden zodat daarover met de respondent kan worden overlegd. De voornaamste reden is echter dat het mogelijk is vragen toe te spitsen op de specifieke situatie van de respondent. Het interview neemt daardoor meer de vorm aan van een gesprek dan mogelijk is bij gebruik van een papieren vragenlijst.

Per huishouden worden maximaal acht mensen geënquêteerd. Niet altijd zijn alle te enquêteren leden van het huishouden in de gelegenheid om aan de enquête deel te nemen. De vragen mogen dan worden voorgelegd aan een ander lid van het huishouden, proxibeantwoording. Er wordt dan wel nagegaan of de proxy voldoende informatie heeft om de vragen te beantwoorden. Door het toelaten van deze zogenoemde proxy-interviews wordt het aantal partieel responderende huishoudens gereduceerd. Voor 36 procent van de personen in het CAPI-gedeelte van de enquête werden de gegevens door middel van een proxy-interview verzameld. Voor het CATI-gedeelte ligt het percentage proxy beduidend hoger: 52%.

5.1.3 Beknopte modulestructuur vragenlijst

Figuur 1
Beknopte modulestructuur vragenlijst EBB, 2006

5.1.4 Schattingsmethode

De schattingen worden berekend als jaargemiddelden. De populatiegegevens over 2006 die bij de schatting zijn gebruikt, zijn verkregen door interpolatie. Deze interpolatie is gebaseerd op de standcijfers van de Nederlandse bevolking per 1 januari 2006 en 1 januari 2007. Tot en met 2003 werden de populatiegegevens verkregen middels lineaire extrapolatie. Met ingang van 2003 is de methode van interpolatie met terugwerkende kracht ingevoerd tot 2000.

Het ophogen van de waarnemingen naar de populatietotalen (exclusief de bevolking in inrichtingen, instellingen en tehuizen) vindt plaats in twee stappen.

In de *eerste stap* worden aan de waarnemingen startgewichten toegekend. Deze startgewichten zijn zo berekend dat ze corrigeren voor ongelijke trekkingskansen die voortkomen uit de gehanteerde steekproeftrekking. Er wordt gecorrigeerd voor de ondervertegenwoordiging van adressen waar uitsluitend mensen van 65 jaar of ouder wonen en van gemeenten waar sprake was van een te krappe enquêtacapaciteit. Ook wordt gecorrigeerd voor de veranderingen in de steekproefomvang per maand.

In de *tweede stap* worden definitieve ophoogfactoren bepaald. Met deze stap wordt de vertekening ten gevolge van non-respons gereduceerd. De waarnemingen worden daartoe herwogen naar de populatietotalen. Daarbij worden simultaan vijf stratificaties toegepast. Alle personen in een huishouden krijgen daarbij dezelfde ophoogfactor. De methode is ontwikkeld door Lemaître en Dufour⁶. De vijf toegepaste stratificaties zijn:

- een indeling naar geslacht, leeftijd in twee categorieën en herkomstgroepering in acht categorieën.
- een indeling naar geslacht en leeftijd in 21 categorieën
- een indeling naar burgerlijke staat in twee categorieën en leeftijd in vijf categorieën.
- een indeling naar regio in 44 categorieën en een combinatie van geslacht en leeftijd in acht categorieën. De regionale indeling is gebaseerd op de COROP-indeling en de vier grote gemeenten.
- een indeling naar gemeenten vanaf 50.000 inwoners en een combinatie van geslacht en leeftijd in vier categorieën.

5.1.5 Nauwkeurigheid van de uitkomsten

De uitkomsten van de EBB zijn gebaseerd op een steekproef. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Omdat het steekproefdesign vrij complex is (zie paragraaf 3), is het schatten van de 95%-betrouwbaarheidsmarges niet eenvoudig. Staat 1 geeft een globale raming van de marges voor opgehoogde aantallen. Daarbij is geen rekening gehouden met het

---

⁶ Lemaître, G. And J. Dufour, 1987, An integrated method for weighting persons and families, Survey Methodology, 13 pp. 199-207 (Statistics Canada)

steekproefontwerp noch met de gebruikte schatter. De marges hebben betrekking op uitkomsten voor heel Nederland. Voor tabellen waarin een kenmerk naar een regionaal niveau wordt uitgesplitst gelden andere marges. Strikt genomen zou voor elk kenmerk afzonderlijk een betrouwbaarheidsmarge moeten worden geschat.

Staat 1

95%-Betrouwbaarheidsmarges van de opgehoogde aantallen voor Nederland, 2006

Opgehoogde aantallen	Absolute marge	Relatieve marge
<i>x 1 000</i>	<i>x 1 000</i>	%
5	1,6	32,8
10	2,3	23,2
15	2,8	18,9
20	3,3	16,4
30	4,0	13,4
50	5,2	10,3
75	6,3	8,4
100	7,3	7,3
200	10,3	5,1
300	12,5	4,2
500	16,0	3,2
750	19,4	2,6
1000	22,1	2,2
2000	29,6	1,5
3000	34,2	1,1
5000	38,2	0,8
7500	35,7	0,5

Ter verduidelijking van het gebruik van staat 1 volgt een getallenvoorbeeld. Stel dat wordt waargenomen dat 75 000 personen tot een zekere categorie behoren. Daarbij behoort zoals blijkt uit staat 1 een marge van 6 300. De grenzen van het 95%-betrouwbaarheidsinterval liggen dan bij benadering bij $75\ 000 - 6\ 300 = 68\ 700$ en $75\ 000 + 6\ 300 = 81\ 300$. Dit betekent dat de werkelijke waarde met een betrouwbaarheid van 95% ligt in het interval (68 700, 81 300). Voor tussenliggende uitkomsten kunnen de betrouwbaarheidsmarges door interpolatie worden berekend.

Vanwege de grote relatieve onnauwkeurigheid worden gegevens beneden een bepaalde waarde niet gepubliceerd. Deze aantallen zijn in de staten en tabellen vervangen door een punt (.). De ondergrens is in principe vastgesteld op afgerond 30 duizend in de totaal kolom. Onderverdelingen van groepen van 30 duizend personen of meer worden weergegeven.

5.1.6 Definities, begrippen en classificaties

Allochtonen

Personen waarvan minstens één ouder niet in Nederland is geboren. Zij worden onderscheiden naar land van herkomst.

Arbeidsduur

Het aantal uren dat een persoon in een normale of gemiddelde werkweek werkt.

Arbeidsrelatie

Zie *Positie in de werkkring*

Autochtonen

Personen waarvan beide ouders in Nederland zijn geboren.

Bedrijfstak/-klasse

De indeling naar aard van het bedrijf is overeenkomstig de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI 1993). Voor het vaststellen van het soort bedrijf waar de respondent werkt worden de volgende gegevens gebruikt: de naam van het bedrijf, het soort bedrijf en de bedrijfsgrootte. Het soort bedrijf wordt zoveel mogelijk tijdens het interview, middels een afleiding die is ingebouwd in de vraagstelling, vastgesteld. Als dit niet mogelijk is worden de naam en het adres van het bedrijf opgezocht in het Algemeen Bedrijfsregister (ABR). Als dit ook niet mogelijk is, komt de indeling tot stand aan de hand van de omschrijving van het soort bedrijf die de respondent heeft gegeven. Voor een gedetailleerde beschrijving van de classificatie wordt verwezen naar de CBS publicatie 'Standaard Bedrijfsindeling 1993'.

Beroepsbevolking Definitie CCS 1991

Volgens deze definitie worden tot de beroepsbevolking gerekend:

- personen die ten minste twaalf uur per week werken, of
- personen die werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
- personen die verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Van de beroepsbevolking worden personen die ten minste twaalf uur per week werken tot de *werkzame beroepsbevolking* gerekend en degenen die niet of minder dan twaalf uur tot de *werkloze beroepsbevolking*.

Beroepsniveau/-klasse/-groep

De indeling naar beroep is overeenkomstig de Standaard Beroepenclassificatie 1992 (SBC 1992).

Voor het vaststellen van beroep worden de volgende gegevens gebruikt: de beroepsomschrijving, de voornaamste werkzaamheden, het leiding geven, de leidinggevende werkzaamheden en het aantal mensen waaraan leiding gegeven wordt, de omschrijving van het soort bedrijf. Het beroep wordt zoveel mogelijk tijdens het

interview, middels een afleiding die is ingebouwd in de vraagstelling, vastgesteld. Als dit niet mogelijk is wordt achteraf aan de verzamelde gegevens alsnog een beroep toegekend. In een aantal gevallen wordt daarbij gebruik gemaakt van gegevens over het gevolgde onderwijs en de positie in de werkkring.

Voor een gedetailleerde beschrijving van de classificatie zij verwezen naar de publicatie 'Standaard Beroepenclassificatie 1992'.

In de jaren 1992-1995 is geen beroep waargenomen bij personen die minder dan twaalf uur werken en bij personen die in tijdelijke dienst zijn voor minder dan een half jaar én geen toezegging hebben voor een vast dienstverband. Vanaf 1996 is beroep waargenomen bij vrijwel alle personen.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen is gelijk aan het bruto inkomen verminderd met

- Betaalde inkomensoverdrachten,
- Premies inkomensverzekeringen,
- Premies ziektekostenverzekeringen, en
- Belastingen op inkomen en vermogen.

Flexibele arbeidsrelatie

Zie *Positie in de werkkring*

Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen

Dit is het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Alle inkomens worden hiertoe omgerekend tot het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerde inkomen is dus een maat voor de materiële welvaar van een huishouden.

Herkomstgroepering

Bij de inkomensanalyse zijn de volgende herkomstgroeperingen onderscheiden: autochtonen, westerse allochtonen, Turken, Marokkanen, Surinamers, en Antillianen/Arubanen.

Laag inkomen

Een persoon heeft een laag inkomen wanneer het huishouden waartoe hij of zij behoort een laag inkomen heeft.

De lage-inkomensgrens vertegenwoordigt voor alle huishoudens hetzelfde welvaartsniveau. De hoogte van de bijstandsuitkering voor een alleenstaande in 1979 is hierbij het vertrekpunt. In dat jaar was de koopkracht van de bijstand het hoogst. Voor andere typen huishoudens is de lage-inkomensgrens vastgesteld door een opslagfactor toe te passen, die is gebaseerd op de feitelijke extra kosten van huishoudens met een andere omvang en samenstelling. Voor de jaren na 1979 is de lage-inkomensgrens gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling, waardoor zij geschikt is voor vergelijking in de tijd. Bij het vaststellen of het inkomen van een huishouden onder of boven de lage-inkomensgrens valt wordt alleen naar huishoudens gekeken met een volledig

jaarinkomen, dat wil zeggen, huishoudens die alle 52 weken van het jaar inkomen hebben genoten.

Leeftijd

Bij de indeling naar leeftijd is uitgegaan van de leeftijd op enquêtedatum.

Mediaan inkomen

Het mediane inkomen is het inkomen waar de ene helft van de huishoudens onder en de andere helft van de huishoudens boven zit.

Multivariate analyse

Om na te gaan of verschillen in inkomen naar arbeidshandicap samenhangen met geslacht, leeftijd, opleiding, arbeidsduur, dan wel herkomstgroepering, is een logistische regressie-analyse uitgevoerd. De samenhang tussen inkomen en arbeidshandicap is geanalyseerd, waarbij gecorrigeerd is voor geslacht, leeftijd, opleiding, arbeidsduur, en herkomstgroepering.

Opleidingsniveau

Om de aansluiting bij de ISCED te verbeteren en internationale vergelijkingen te vergemakkelijken, is de indeling van het onderwijsniveau aangepast. Het hoogst behaalde onderwijsniveau is vastgesteld met behulp van de Standaard Onderwijsindeling 2006.

- Basisonderwijs zijn alle opleidingen op niveau 1 en 2 van de SOI. Dit omvat het gehele basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs: lbo/ vbo/ vmbo, mulo/ mavo;
- Vmbo, mbo 1, avo onderbouw zijn alle opleidingen op niveau 3 van de SOI. Dit omvat de eerste 3 leerjaren van havo/vwo (en hun voorgangers) en het laagste niveau van het beroepsonderwijs, vergelijkbaar met de huidige assistentenopleiding (mbo kwalificatieniveau 1);
  - Avo onderbouw omvat de eerste drie jaren van havo/vwo (SOI-niveau 3.3), mulo, ulo en de theoretische en gemengde leerwegen in het mbo.
- Havo, vwo, mbo omvat de opleidingen op niveau 4 van de SOI, d.w.z. de tweede fase van het voortgezet onderwijs: bovenbouw havo/vwo en opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4;
  - Mbo 2 en 3 omvatten de basisberoeps- en vakopleidingen (beroepsopleidingen op SOI-niveau 4.1 en 4.2).
  - Mbo 4 (beroepsopleidingen op SOI-niveau 4.3).
  - Havo, vwo (algemene opleidingen op SOI-niveau 4.2 en 4.3)
- Hbo, wo bachelor omvat de opleidingen op niveau 5 van de SOI.
- Wo omvat de opleidingen op niveau 6 en 7 van de SOI.

Verklaring van de gebruikte afkortingen:

ISCD - International Standard Classification of Education

Soi - Standaard onderwijsindeling

Lbo - Lager beroepsonderwijs

Arbeidsgehandicapten 2006

Vbo - Voorbereidend beroepsonderwijs
Vmbo - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
Mbo - Middelbaar beroepsonderwijs
Mbo 1: WEB Assistentenopleidingen
Mbo 2: WEB Basisberoepsopleidingen
Mbo 3: WEB Vakopleidingen
Mbo 4: WEB Middenkader- en specialistenopleidingen e.d.
Mulo - (Meer) uitgebreid lager onderwijs
Mavo - Middelbaar algemeen voortgezet onderwijs
Havo - Hoger algemeen voortgezet onderwijs
Ulo - Uitgebreid lager onderwijs
Vwo - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
Wo – Wetenschappelijk onderwijs

Niveau 1,2 en 3 zijn in de tabellen samengevoegd (laagopgeleid), net als niveau 5,6 en 7 (hoogopgeleid). Niveau 4 komt overeen met middelbaar opgeleiden. Personen zijn ingedeeld op basis van het hoogst behaalde opleidingsniveau. Toelichtingen op de SOI 2006 zijn te vinden in de publicatie van de SOI 2006. Deze is te raadplegen via intranet/www.cbs.nl, standaarden / begrippen en classificaties / SOI.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag). Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Positie in het huishouden

Bij positie in het huishouden worden de volgende onderscheidingen gehanteerd:

- eenpersoonshuishouden (persoon die alleen een huishouding voert);
- lid van een paar (geen ouder);
- lid van een ouderpaar;
- alleenstaande ouder;
- minderjarig kind (ongehuwde persoon jonger dan achttien jaar);
- meerderjarig kind (ongehuwde persoon van achttien jaar of ouder die met één of beide ouders samenwoont);
- overig lid.

Positie in de werkring

Bij positie in de werkring worden werknemers en zelfstandigen onderscheiden.

Werknemers worden onderscheiden in

- werknemers met een vaste arbeidsrelatie*: het arbeidscontract is niet van beperkte duur én de werknemer is voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst;
- werknemers met een flexibele arbeidsrelatie*: het arbeidscontract is van beperkte duur én/of de werknemer is niet voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst.

Een *arbeidscontract van beperkte duur* is een contract van korter dan één jaar zonder toezegging van aanstelling in vaste dienst.

Samenstelling huishouden

In de inkomensanalyse zijn de volgende huishoudsamenstellingen onderscheiden: alleenstaanden, eenoudergezinnen, paren zonder kinderen, en paren met kinderen.

Werkduur

In de inkomensanalyse is de werkduur is in de categorieën 0, 1-11, 12-34, en 35 uur of meer ingedeeld.

Werkloze beroepsbevolking

Zie *Beroepsbevolking*.

Werknemer

Zie *Positie in de werkring*.

Werkzame beroepsbevolking

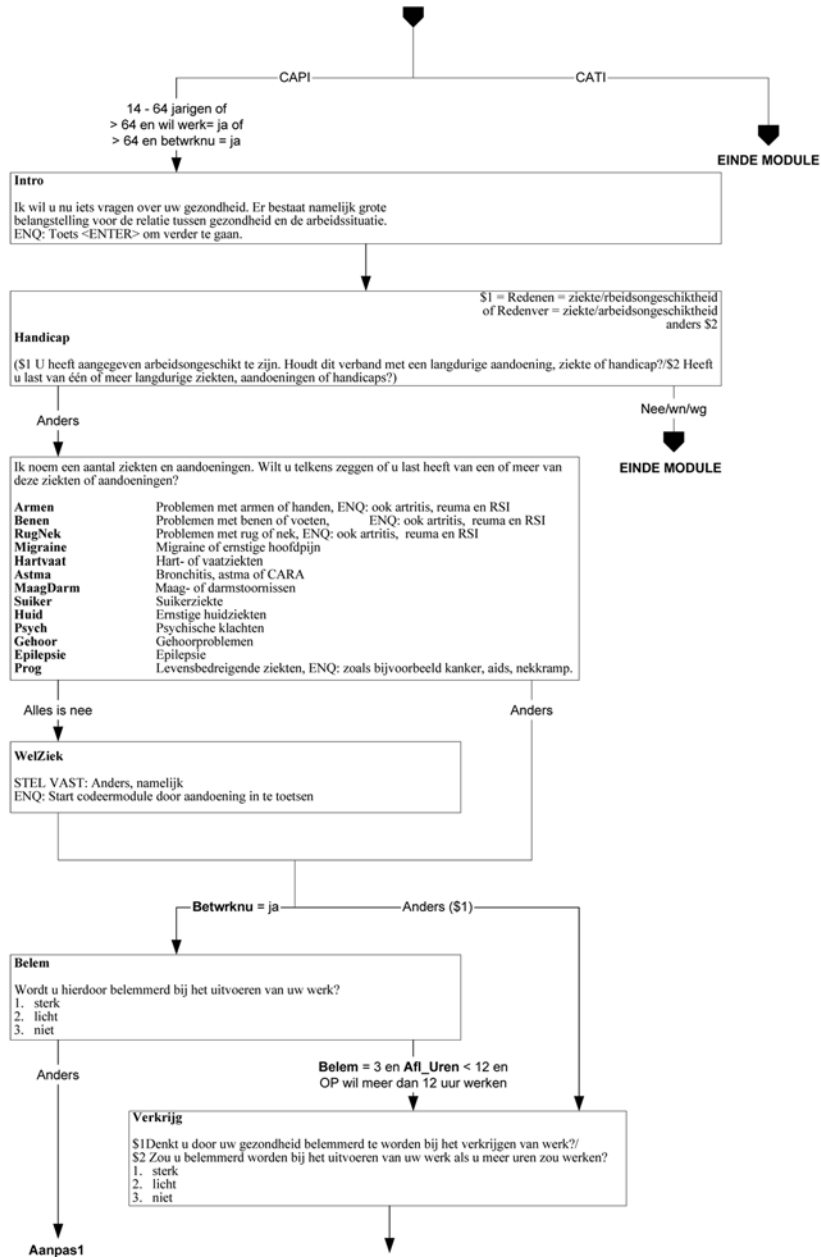
Zie *Beroepsbevolking*

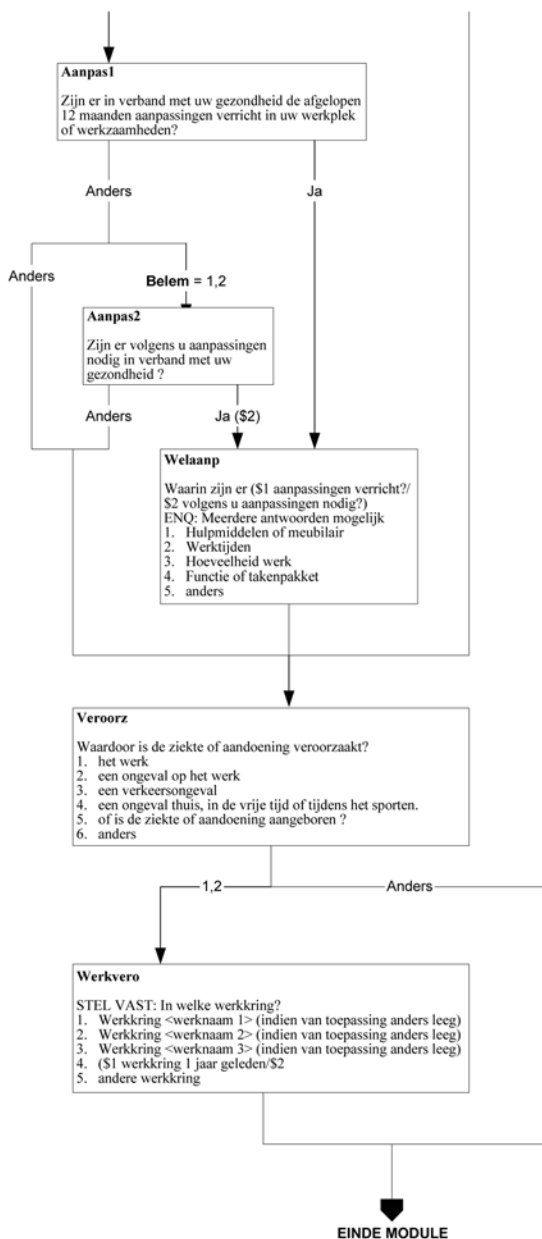
Zelfstandige

Zie *Positie in de werkring*.

5.2. Vraagstelling

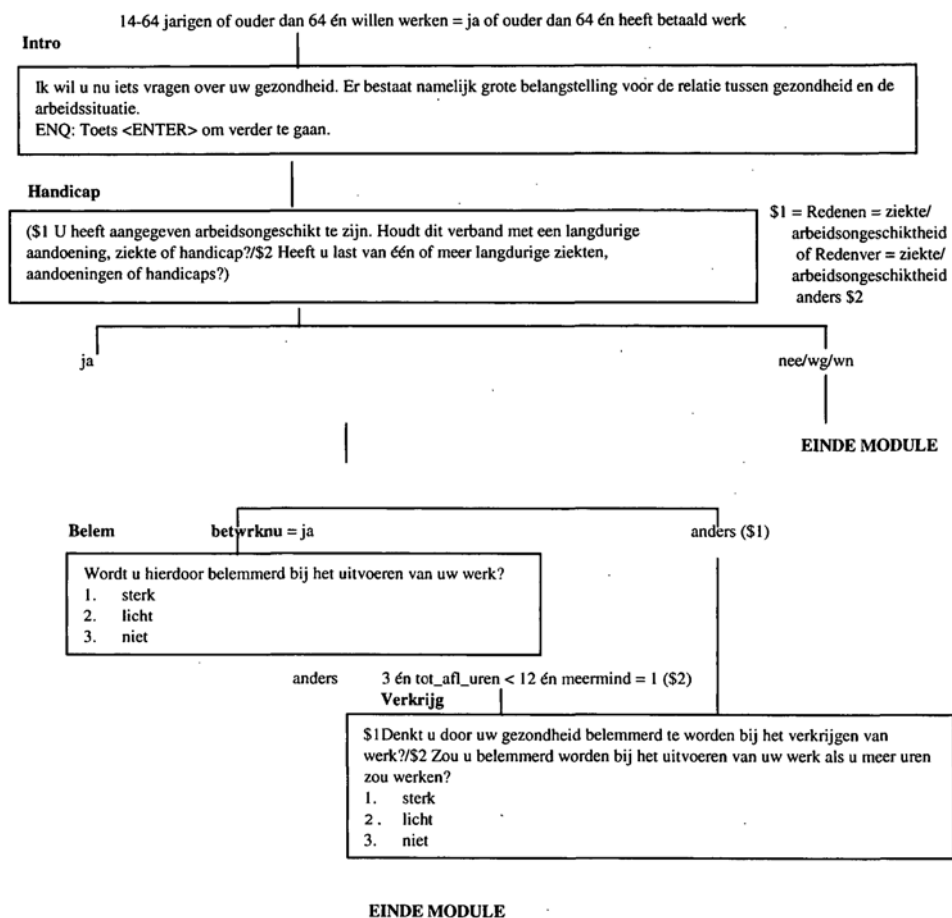
EBB 1^e kwartaal 2006 – Arbeidsgehandicapten (1)

EBB 1^e kwartaal 2006 – Arbeidsgehandicapten (2)

De vraagstelling met betrekking tot de arbeidsgehandicapten zoals deze hierboven is beschreven is alleen in het eerste kwartaal van 2006 gebruikt. In het tweede, derde en vierde kwartaal van 2006 heeft een verkorte versie van deze vraagstelling meegelopen. Als gevolg hiervan zijn niet alle gegevens zoals deze in voorgaande monitoren stonden op jaarbasis beschikbaar, maar betreft het in een aantal gevallen kwartaalcijfers over de periode januari-maart 2006. Het gaat hier met name om de cijfers over de verschillende soorten aandoeningen en de gedane en benodigde aanpassingen. De marges op deze kwartaalcijfers zijn groter dan de marges op de jaarcijfers. Dit is voornamelijk een gevolg van de kleinere steekproef aantallen voor de kwartaalcijfers.

EBB 2^e, 3^e en 4^e kwartaal 2006 – Arbeidsgehandicapten

5.3. Afleiding belemmering door langdurige aandoening

Aan alle personen van 15 tot en met 64 jaar wordt gevraagd of de persoon een langdurige ziekte, aandoening of handicap heeft. Aan personen die hierop “ja” antwoorden worden nog enkele vragen gesteld. Aan personen met een handicap die 12 uur of meer per week werken wordt de vraag “Wordt u hierdoor (door de handicap) belemmerd bij het uitvoeren van uw werk?” gesteld. Hiervoor zijn 3 antwoordcategorieën (sterk, licht, niet). Aan alle andere personen met een handicap wordt de vraag “Denkt u door uw gezondheid belemmerd te worden bij het verkrijgen van werk?” gesteld. Hiervoor zijn 3 antwoordcategorieën (sterk, licht, niet).

BIJLAGE 1**Additionele tabellen**

In deze bijlage staan een aantal tabellen die niet worden besproken in de monitor, maar die bijdragen aan een compleet beeld over arbeidsgehandicapten in Nederland.

Tabel 1_b1

Arbeidsgehandicapten naar positie in het huishouden

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	1755	1762	1786	1775	1729
	%	100	100	100	100	100
Eenpersoonshuishouden		20,8	20,6	20,8	22,5	22,5
Alleenstaande ouder		5,4	5,5	5,7	5,9	6,6
Lid van een ouderpaar		34,0	33,7	33,3	32,3	30,9
Lid van een paar (geen ouder)		32,2	32,9	32,8	31,3	32,0
Minderjarig kind (15-17)		1,4	1,4	1,3	1,3	1,6
Meerderjarig kind		5,0	4,7	4,7	5,1	4,9
Overig lid van huishouden		1,2	1,4	1,4	1,5	1,5

Tabel 2_b1

Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfsomvang

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	768	749	733	701	685
	%	100	100	100	100	100
1		6,6	7,3	7,5	8,0	8,7
2 - 9		12,4	12,9	13,9	14,3	13,6
10 - 19		8,5	9,2	10,0	10,4	9,5
20 - 49		12,1	14,4	15,2	14,8	14,5
50 - 99		10,1	9,2	11,7	10,9	11,1
100 of meer		47,2	43,6	38,7	38,4	38,7

Tabel 3_b1
Arbeidsgehandicapten naar maatschappelijke positie

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	1755	1762	1786	1775	1729
	%	100	100	100	100	100
Werkende		40,2	38,7	37,7	36,6	36,6
Werkloze		1,9	2,4	3,7	3,5	3,0
Vrijwilliger		1,7	1,7	2,1	1,9	2,5
Arbeidsongeschikte		28,6	28,3	29,0	30,0	29,0
Student		3,1	3,4	3,1	3,3	3,7
Huisvrouw of -man		17,0	17,0	16,6	16,2	15,9
Gepensioneerde		1,7	2,1	1,9	2,2	2,4
Geen van deze		5,6	6,1	5,7	6,1	6,7

Tabel 4_b1_a
 Personen van 15-64 jaar naar arbeidspositie, leeftijd en geslacht

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	10863	10903	10925	10943	10964
	%	100	100	100	100	100
Werkzame beroepsbevolking						
15-24 jaar	Man	4,0	3,9	3,7	3,6	3,7
	Vrouw	3,7	3,4	3,3	3,2	3,2
25-34 jaar	Man	9,8	9,3	8,9	8,5	8,3
	Vrouw	7,5	7,5	7,2	7,2	7,1
35-44 jaar	Man	10,9	10,8	10,6	10,5	10,6
	Vrouw	7,6	7,6	7,6	7,7	7,9
45-54 jaar	Man	9,3	9,1	9,0	9,1	9,2
	Vrouw	5,9	6,2	6,2	6,4	6,7
55-64 jaar	Man	4,2	4,4	4,6	4,7	4,9
	Vrouw	1,8	2,0	2,2	2,4	2,7
Werkloze beroepsbevolking en niet beroepsbevolking						
15-24 jaar	Man	4,9	5,0	5,3	5,4	5,3
	Vrouw	5,0	5,2	5,4	5,5	5,5
25-34 jaar	Man	1,1	1,3	1,3	1,3	1,1
	Vrouw	3,1	2,9	2,8	2,6	2,3
35-44 jaar	Man	1,1	1,3	1,4	1,5	1,3
	Vrouw	4,1	4,1	4,1	4,0	3,8
45-54 jaar	Man	1,3	1,4	1,6	1,6	1,5
	Vrouw	4,5	4,2	4,1	4,1	3,9
55-64 jaar	Man	3,9	4,0	4,1	4,3	4,2
	Vrouw	6,2	6,4	6,4	6,5	6,4

Tabel 4_b1_b
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie, leeftijd en geslacht

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	x 1 000	1755	1762	1786	1775	1729
	%	100	100	100	100	100
Werkzame beroepsbevolking						
15-24 jaar	Man	1,2	1,3	1,1	1,1	1,0
	Vrouw	2,0	1,8	1,4	1,3	1,3
25-34 jaar	Man	4,0	3,8	3,5	3,1	3,1
	Vrouw	4,9	4,2	4,3	3,5	3,7
35-44 jaar	Man	6,5	6,4	6,0	5,5	5,4
	Vrouw	5,4	5,4	5,2	5,4	5,2
45-54 jaar	Man	7,8	7,4	7,3	7,1	6,5
	Vrouw	5,3	5,6	5,5	5,6	5,6
55-64 jaar	Man	4,8	4,8	4,7	4,5	5,3
	Vrouw	1,9	2,0	2,1	2,4	2,6
Werkloze beroepsbevolking en niet beroepsbevolking						
15-24 jaar	Man	1,5	1,5	1,7	2,0	1,8
	Vrouw	2,1	2,2	2,1	2,4	2,5
25-34 jaar	Man	2,0	1,9	1,8	2,2	2,1
	Vrouw	4,2	3,5	3,6	3,5	3,3
35-44 jaar	Man	3,5	3,6	4,0	4,9	4,5
	Vrouw	6,4	6,9	6,9	6,4	6,5
45-54 jaar	Man	5,8	5,6	6,0	5,9	5,7
	Vrouw	9,6	9,2	9,8	9,8	10,0
55-64 jaar	Man	9,8	10,1	10,2	10,5	10,6
	Vrouw	11,5	12,8	12,8	12,9	13,4

Tabel 5_b1

Werkzame arbeidsgehandicapten naar geslacht en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal aanpassingen nodig					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal	106	37	21	26	33	28
Man	50	36	18	21	32	21
Vrouw	56	37	23	31	34	35

Tabel 6_b1

Werkzame arbeidsgehandicapten naar leeftijd en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal aanpassingen nodig					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
totaal	106	37	21	26	33	28
15-24 jaar	6	.	.	.	.	.
25-44 jaar	54	39	17	24	33	26
45-64 jaar	46	35	22	27	34	29

. onvoldoende waarnemingen

Tabel 7_b1

Werkzame arbeidsgehandicapten naar opleidingsniveau en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal aanpassingen nodig					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal	106	37	21	26	33	28
Lager opgeleid	36	38	21	18	37	28
Middelbaar opgeleid	50	42	20	25	30	24
Hoger opgeleid	19	21	23	40	34	40

Tabel 8_b1

Werkzame arbeidsgehandicapten naar wekelijkse arbeidsduur en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal aanpassingen nodig					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal	106	39	22	27	35	30
12-19 uur	12	46	20	29	43	29
20-34 uur	38	35	30	35	34	29
35 uur of meer	56	35	15	19	31	27

Tabel 9_b1

Werkzame arbeidsgehandicapten naar beroepsniveau en aanpassingen die zij nodig vinden, 1^e kwartaal 2006

	Totaal aanpassingen nodig					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid Werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal	106	37	21	26	33	28
Beroepsniveau						
Elementair en lager	44	35	26	16	35	25
Middelbaar	40	44	18	33	32	28
Hoger en wetenschappelijk	22	27	16	33	28	35

Tabel 10_b1
Werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak en aanpassingen die zij nodig vinden,
1^e kwartaal 2006

	Totaal aanpassingen nodig					
		Hulpmiddelen of meubilair	Werktijden	Hoeveelheid werk	Functie of takenpakket	Anders
	<i>x 1 000</i>	%				
Totaal ¹⁾	106	37	21	26	33	28
Industrie* en bouwnijverheid	24	39	19	18	33	27
Commerciële dienstverlening	38	35	19	19	25	25
Niet commerciële dienstverlening	40	36	24	36	40	34

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

Tabel 11_b1
Redenen van personen van 15-64 jaar om niet te kunnen of willen werken naar arbeidshandicap, 2006

	Totaal	Langdurige aandoening, ziekte of handicap		Arbeidsgehandicapt	Niet arbeidsgehandicapt
		Nee	Ja		
	<i>x 1 000</i>				
Kan of wil niet werken	2898	1858	1040	800	240
	%				
Zorg voor gezin	16,9	21,0	9,7	7,2	18,1
Opleiding	33,5	46,7	9,8	5,2	25,2
Pensioen/VUT	13,2	14,6	10,8	6,9	23,5
Ziekte/arbeidsongeschiktheid	22,5	1,5	60,0	73,8	14,0
Andere reden	13,8	16,1	9,7	6,8	19,2

BIJLAGE 2**Risico tabellen arbeidsgehandicapten**

In de tabellen in deze bijlage wordt informatie uit de Arbeidsgehandicaptenmonitor op andere wijze gepresenteerd dan de overeenkomstige tabellen in de hoofdtekst. In de hoofdtekst wordt de verdeling van arbeidsgehandicapten op een bepaald kenmerk beschreven. Bijvoorbeeld in 2006 is van de 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten 54% vrouw en 46% man (tabel 2). In deze bijlage wordt dat als volgt gepresenteerd: in 2006 is van de 5,4 miljoen vrouwen in de bevolking van 15 tot en met 64 jaar 17% arbeidsgehandicapt en van de 5,5 miljoen mannen is 14% arbeidsgehandicapt (tabel 1_b2). De gegevens vullen elkaar aan: de hoofdtekst beschrijft de groep van arbeidsgehandicapten op kenmerken en de tabellen in deze bijlage beschrijven het 'risico' van personen met bepaalde kenmerken om arbeidsgehandicapt te zijn. De tabellen 7 tot en met 10 hebben vanwege de aard van de uitsplitsing betrekking op de werkzame bevolking van 15 tot en met 64 jaar.

Tabel 1_b2

Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap, geslacht en leeftijd

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	x 1 000	10863	10903	10925	10943	10964
w.v. arbeidsgehandicapt	%	16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Man		5497	5512	5516	5519	5524
w.v. arbeidsgehandicapt		15,0	14,8	15,0	15,1	14,4
Vrouw		5366	5391	5409	5424	5441
w.v. arbeidsgehandicapt		17,4	17,5	17,7	17,4	17,1
15-24 jaar		1907	1921	1929	1938	1950
w.v. arbeidsgehandicapt		6,3	6,2	5,9	6,1	5,9
25-34 jaar		2342	2281	2210	2138	2078
w.v. arbeidsgehandicapt		11,3	10,4	10,7	10,2	10,1
35-44 jaar		2577	2589	2599	2606	2601
w.v. arbeidsgehandicapt		14,8	15,2	15,2	15,1	14,3
45-54 jaar		2282	2279	2290	2311	2339
w.v. arbeidsgehandicapt		21,9	21,5	22,2	21,9	20,5
55-64 jaar		1754	1834	1897	1949	1997
w.v. arbeidsgehandicapt		27,9	28,5	28,0	27,6	27,6

Tabel 2_b2
 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en arbeidspositie

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	10863	10903	10925	10943	10964
w.v. arbeidsgehandicapt	<i>%</i>	16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Beroepsbevolking		7337	7401	7398	7401	7486
w.v. arbeidsgehandicapt		11,2	11,1	11,1	10,6	10,2
Werkzaam		7035	7001	6919	6918	7074
w.v. arbeidsgehandicapt		10,9	10,7	10,6	10,1	9,7
Werkloos		302	399	479	483	413
w.v. arbeidsgehandicapt		18,0	17,3	17,9	17,1	19,1
Niet beroepsbevolking		3526	3502	3527	3542	3478
w.v. arbeidsgehandicapt		26,5	26,9	27,4	28,0	27,7
Wil 12 u/wk of meer werken		411	465	524	564	558
w.v. arbeidsgehandicapt		30,5	28,1	28,8	28,6	28,8
Kan niet werken		486	470	491	521	514
w.v. arbeidsgehandicapt		68,0	69,3	69,8	70,3	68,2
Wil niet 12 u/wk of meer werken		2629	2568	2512	2456	2406
w.v. arbeidsgehandicapt		18,2	19,0	18,8	18,8	18,8

Tabel 3_b2
 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en type aandoening

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	10863	10903	10925	10943	10964
w.v. arbeidsgehandicapt	%	16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Armen		710	758	741	758	733
w.v. arbeidsgehandicapt		81,5	81,9	82,8	80,8	80,1
Benen		781	838	825	870	834
w.v. arbeidsgehandicapt		79,5	80,8	80,6	79,4	78,3
Rug- en nekklachten		1194	1206	1174	1184	1158
w.v. arbeidsgehandicapt		77,7	77,5	79,3	77,4	76,4
Migraine of ernstige hoofdpijn		476	467	464	457	446
w.v. arbeidsgehandicapt		79,3	78,9	79,6	79,3	76,3
Hart- of vaatziekten		314	340	356	371	387
w.v. arbeidsgehandicapt		71,7	70,3	68,3	67,6	63,9
Bronchitis, astma of CARA		443	447	435	443	443
w.v. arbeidsgehandicapt		55,6	59,3	58,8	57,5	56,3
Maag- of darmstoornissen		293	317	306	317	303
w.v. arbeidsgehandicapt		74,4	77,2	77,1	75,1	69,8
Suikerziekte		177	196	216	209	245
w.v. arbeidsgehandicapt		59,3	57,2	59,6	58,9	59,4
Ernstige huidziekte		102	123	114	124	107
w.v. arbeidsgehandicapt		61,1	61,4	60,7	62,2	57,0
Psychische klachten		463	469	476	498	500
w.v. arbeidsgehandicapt		85,8	86,2	86,1	85,0	83,8
Gehoorproblemen		198	224	205	203	200
w.v. arbeidsgehandicapt		71,7	72,7	73,2	71,4	68,6
Epilepsie		63	59	53	51	57
w.v. arbeidsgehandicapt		62,6	68,9	62,6	71,6	64,7
Progressieve ziekten		105	100	112	108	104
w.v. arbeidsgehandicapt		80,4	81,4	81,3	83,2	77,5
Andere aandoening		207	226	223	239	249
w.v. arbeidsgehandicapt		46,9	48,6	48,4	50,1	49,6

De cijfers van 2006 naar type aandoening hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

Personen kunnen meerdere aandoeningen hebben

Tabel 4_b2
 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en herkomst

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	10863	10903	10925	10943	10964
w.v. arbeidsgehandicapt	%	16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Autochtonen		8794	8783	8773	8766	8786
w.v. arbeidsgehandicapt		15,5	15,5	15,7	15,7	15,1
Westerse allochtonen		1020	1023	1020	1019	1024
w.v. arbeidsgehandicapt		17,4	17,4	17,0	17,2	16,7
Niet westerse allochtonen		1049	1096	1131	1157	1153
w.v. arbeidsgehandicapt		20,2	20,3	21,0	19,3	20,2
w.o.						
Turken		218	226	234	240	236
w.v. arbeidsgehandicapt		27,7	25,9	25,5	24,0	27,1
Marokkanen		181	188	194	200	198
w.v. arbeidsgehandicapt		22,4	25,7	26,7	21,8	24,7
Surinamers		225	230	234	239	241
w.v. arbeidsgehandicapt		19,2	19,0	21,4	19,2	18,7
Antillianen/Arubanen		86	89	91	91	92
w.v. arbeidsgehandicapt		17,6	19,7	16,1	13,9	18,3
Overig		340	364	378	387	386
w.v. arbeidsgehandicapt		15,5	15,0	16,2	16,5	15,2

Tabel 5_b2
 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en opleidingsniveau

	Personen 15-64 jaar					Waarvan arbeidsgehandicapt				
	2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
	<i>x 1 000</i>					<i>%</i>				
Totaal	10863	10903	10925	10943	10964	16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Lager opgeleid	4026	3900	3715	3653	3619	21,6	22,0	21,1	21,6	21,7
Middelbaar opgeleid	4413	4430	4356	4484	4515	14,2	14,3	15,3	15,3	14,3
Hoger opgeleid	2389	2535	2772	2742	2758	10,5	10,3	11,2	10,2	10,0

Tabel 6_b2
 Personen van 15-64 jaar naar arbeidshandicap en positie in het huishouden

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	10863	10903	10925	10943	10964
w.v. arbeidsgehandicapt	%	16,2	16,2	16,3	16,2	15,8
Eenpersoonshuishouden		1533	1535	1563	1574	1617
w.v. arbeidsgehandicapt		23,8	23,6	23,7	25,4	24,0
Alleenstaande ouder		361	380	372	398	414
w.v. arbeidsgehandicapt		26,2	25,3	27,3	26,3	27,6
Lid van een ouderpaar		4139	4096	4105	4095	4067
w.v. arbeidsgehandicapt		14,4	14,5	14,5	14,0	13,1
Lid van een paar (geen ouder)		3054	3129	3088	3038	3038
w.v. arbeidsgehandicapt		18,5	18,5	19,0	18,3	18,2
Minderjarig kind (15-17)		564	572	574	583	590
w.v. arbeidsgehandicapt		4,2	4,2	4,1	3,9	4,7
Meerderjarig kind		1060	1021	1054	1066	1059
w.v. arbeidsgehandicapt		8,3	8,1	8,0	8,5	8,0
Overig lid van huishouden		152	170	169	189	179
w.v. arbeidsgehandicapt		14,1	14,0	14,6	14,5	14,2

Tabel 7_b2
 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en wekelijkse arbeidsduur

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	7035	7001	6919	6918	7074
w.v. arbeidsgehandicapt	%	10,9	10,7	10,6	10,1	9,7
12-19 uur		638	636	642	662	674
w.v. arbeidsgehandicapt		12,8	12,8	12,8	12,8	12,2
20-34 uur		1800	1858	1853	1898	1950
w.v. arbeidsgehandicapt		13,1	13,3	12,8	12,3	12,1
35 uur of meer		4597	4507	4424	4359	4450
w.v. arbeidsgehandicapt		9,8	9,3	9,4	8,8	8,2

Tabel 8_b2

Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap, positie in de werkring en arbeidsrelatie

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	7035	7001	6919	6918	7074
w.v. arbeidsgehandicapt	%	10,9	10,7	10,6	10,1	9,7
Werknemer		6256	6213	6116	6103	6195
w.v. arbeidsgehandicapt		10,9	10,7	10,6	10,1	9,6
Vast		5774	5754	5646	5590	5631
w.v. arbeidsgehandicapt		11,1	10,8	10,7	10,2	9,7
Flexibel		482	459	471	513	564
w.v. arbeidsgehandicapt		9,1	8,9	9,2	8,6	8,6
Zelfstandig		779	788	802	816	879
w.v. arbeidsgehandicapt		10,7	10,8	10,9	10,6	10,6

Tabel 9_b2

Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en beroepsniveau

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	<i>x 1 000</i>	7035	7001	6919	6918	7074
w.v. arbeidsgehandicapt	%	10,9	10,7	10,6	10,1	9,7
Beroepsniveau						
Elementaire beroepen		499	489	487	505	512
w.v. arbeidsgehandicapt		15,9	15,5	16,2	15,1	15,0
Lagere beroepen		1618	1584	1662	1608	1647
w.v. arbeidsgehandicapt		12,7	12,5	12,3	11,9	11,6
Middelbare beroepen		2726	2683	2609	2651	2707
w.v. arbeidsgehandicapt		10,7	10,7	10,9	10,2	9,5
Hogere beroepen		1501	1542	1604	1464	1513
w.v. arbeidsgehandicapt		8,5	8,5	7,8	8,2	7,8
Wetenschappelijke beroepen		601	600	533	624	611
w.v. arbeidsgehandicapt		8,1	7,2	7,0	5,7	5,4

Tabel 10_b2
 Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en bedrijfstak

		2002	2003	2004	2005	2006
Totaal ¹⁾	x 1 000	7035	7001	6919	6918	7074
w.v. arbeidsgehandicapt	%	10,9	10,7	10,6	10,1	9,7
Landbouw en visserij		198	177	199	197	194
w.v. arbeidsgehandicapt		12,5	12,6	12,2	13,1	11,2
Industrie*		1013	991	989	967	960
w.v. arbeidsgehandicapt		14,0	13,2	13,2	12,2	11,4
Energie- en waterleidingbedrijven		37	31	42	43	41
w.v. arbeidsgehandicapt		7,8	5,8	10,9	6,4	6,9
Bouwnijverheid		468	448	450	469	470
w.v. arbeidsgehandicapt		11,1	11,3	11,1	10,7	10,1
Handel		1025	1026	897	916	944
w.v. arbeidsgehandicapt		9,5	10,3	9,8	9,3	9,5
Horeca		218	203	211	209	238
w.v. arbeidsgehandicapt		9,8	11,3	11,5	8,4	8,6
Vervoer en communicatie		410	422	444	442	437
w.v. arbeidsgehandicapt		11,0	10,2	9,1	10,8	9,9
Financiële instellingen		266	265	252	254	261
w.v. arbeidsgehandicapt		8,8	6,5	8,4	6,6	7,1
Zakelijke dienstverlening		878	901	807	826	845
w.v. arbeidsgehandicapt		8,9	9,3	8,9	7,8	7,5
Openbaar bestuur		541	529	538	529	534
w.v. arbeidsgehandicapt		9,4	9,5	9,4	8,7	8,5
Onderwijs		477	475	478	485	510
w.v. arbeidsgehandicapt		10,9	11,4	10,5	10,7	10,7
Gezondheids- en welzijnszorg		1005	1033	1013	1065	1101
w.v. arbeidsgehandicapt		12,3	11,6	11,5	11,4	11,0
Cultuur en overige dienstverlening		215	222	209	202	219
w.v. arbeidsgehandicapt		12,3	8,8	10,2	11,7	9,7

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

BIJLAGE 3**Additionele tabellen gerealiseerde en benodigde aanpassingen**

Deze bijlage geeft informatie over gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten over 2002 tot en met 2006. De tabellen in de hoofdtekst bevatten meer informatie en beperken zich daarom tot het jaar 2006.

Tabel 1_b3

Gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar geslacht en leeftijd

	Aanpassingen gedaan				
	2002	2003	2004	2005	2006
	%				
Totaal	29,7	30,2	29,7	30,5	30,9
Man	29,0	26,7	27,0	28,3	28,6
Vrouw	30,4	34,4	33,1	32,9	33,6
15-24 jaar	22,7	23,2	27,0	27,2	27,9
25-34 jaar	32,3	34,4	31,1	32,6	28,3
35-44 jaar	31,0	32,5	30,7	29,0	32,3
45-54 jaar	29,9	28,9	29,6	30,2	32,3
55-64 jaar	26,6	26,6	27,8	32,1	30,3
	Aanpassingen nodig				
	%				
Totaal	16,2	16,4	15,9	16,0	16,0
Man	15,4	15,5	16,3	16,3	14,2
Vrouw	17,2	17,6	15,5	15,7	18,1
15-24 jaar	13,7	10,8	14,0	9,9	14,6
25-34 jaar	17,1	15,4	16,8	16,9	18,0
35-44 jaar	17,7	17,8	17,3	18,2	19,2
45-54 jaar	16,2	17,8	16,5	16,5	14,4
55-64 jaar	13,5	14,9	12,5	12,8	13,1

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

Tabel 2_b3_a
Gerealiseerde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten
naar type aandoening

	Aanpassingen gedaan				
	2002	2003	2004	2005	2006
	%				
Totaal	29,7	30,2	29,7	30,5	30,9
Armen	38,3	39,9	36,1	36,5	34,5
Benen	32,7	33,1	31,8	31,4	33,5
Rug- en nekklachten	33,6	34,5	32,4	33,8	33,6
Migraine of ernstige hoofdpijn	29,3	30,1	29,2	28,2	28,7
Hart- of vaatziekten	31,3	32,7	29,8	34,1	39,0
Bronchitis, astma of CARA	25,6	26,0	26,8	28,4	26,5
Maag- of darmstoornissen	26,1	26,3	29,8	30,6	28,5
Suikerziekte	30,9	27,6	22,6	30,7	31,6
Ernstige huidziekte	25,3	21,7	31,1	28,5	21,9
Psychische klachten	34,7	34,0	35,1	35,7	32,4
Gehoorproblemen	27,2	26,7	25,6	30,5	41,4
Epilepsie	30,4	23,5	26,8	26,1	16,4
Progressieve ziekten	28,2	27,4	33,0	36,8	35,2
Geen van deze	21,9	23,9	22,6	27,6	33,5

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)
Personen kunnen meerdere aandoeningen hebben

Tabel 2_b3_b
 Benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar type
 aandoening

	Aanpassingen nodig				
	2002	2003	2004	2005	2006
	%				
Totaal	16,2	16,4	15,9	16,0	16,0
Armen	17,8	17,9	18,5	18,3	17,9
Benen	17,3	17,6	16,1	18,3	18,5
Rug- en nekklachten	19,6	19,3	18,6	17,9	19,4
Migraine of ernstige hoofdpijn	18,7	19,0	16,9	18,6	17,6
Hart- of vaatziekten	13,8	15,7	20,7	15,9	17,1
Bronchitis, astma of CARA	19,6	17,1	19,4	18,9	20,4
Maag- of darmstoornissen	22,7	20,2	17,6	18,2	15,1
Suikerziekte	10,6	10,3	15,6	19,7	9,5
Ernstige huidziekte	15,4	18,7	20,5	14,6	20,9
Psychische klachten	23,1	22,4	22,7	21,0	25,8
Gehoorproblemen	19,8	21,0	21,4	19,7	21,6
Epilepsie	7,5	27,8	11,5	12,1	.
Progressieve ziekten	11,2	17,7	17,4	9,4	14,2
Geen van deze	8,3	11,6	8,2	11,6	8,0

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

Personen kunnen meerdere aandoeningen hebben

. gegevens niet beschikbaar

Tabel 3_b3
Gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten
naar beroepsniveau

	Aanpassingen gedaan				
	2002	2003	2004	2005	2006
	%				
Totaal	29,7	30,2	29,7	30,5	30,9
Beroepsniveau					
Elementair en lager	27,1	27,6	28,3	28,0	31,5
Middelbaar	29,8	31,8	29,2	31,9	32,0
Hoger en wetenschappelijk	33,1	31,3	33,3	32,5	28,3
	Aanpassingen nodig				
	%				
Totaal	16,2	16,4	15,9	16,0	16,0
Beroepsniveau					
Elementair en lager	17,4	16,4	16,5	17,9	17,4
Middelbaar	15,7	16,1	16,2	15,5	15,0
Hoger en wetenschappelijk	15,3	16,8	14,3	14,1	15,3

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

Tabel 4_b3

Gerealiseerde en benodigde aanpassingen voor werkzame arbeidsgehandicapten naar bedrijfstak

	Aanpassingen gedaan				
	2002	2003	2004	2005	2006
	%				
Totaal ¹⁾	29,7	30,2	29,7	30,5	30,9
Industrie*	31,2	31,0	27,4	32,1	24,2
Bouwnijverheid	22,8	26,5	28,7	27,1	27,5
Handel	25,5	25,7	26,6	25,1	28,5
Vervoer en communicatie	31,5	29,0	31,3	30,1	32,5
Zakelijke dienstverlening	32,8	29,1	33,0	26,2	25,8
Openbaar bestuur	35,7	38,4	36,8	42,4	42,8
Onderwijs	28,5	27,8	28,7	28,2	37,7
Gezondheids- en welzijnszorg	31,0	34,1	32,4	34,1	35,4
Cultuur en overige dienstverlening	38,8	27,8	27,5	30,4	32,0
	Aanpassingen nodig				
	%				
Totaal ¹⁾	16,2	16,4	15,9	16,0	16,0
Industrie*	16,5	14,8	17,8	16,0	16,3
Bouwnijverheid	14,9	14,7	14,5	15,9	14,8
Handel	17,2	14,9	14,7	15,7	15,2
Vervoer en communicatie	18,4	17,6	17,8	20,5	22,9
Zakelijke dienstverlening	15,1	18,9	17,1	14,3	13,0
Openbaar bestuur	13,6	13,2	13,7	12,8	17,8
Onderwijs	19,9	22,0	17,2	18,7	18,0
Gezondheids- en welzijnszorg	18,0	19,4	17,4	16,9	13,1
Cultuur en overige dienstverlening	10,0	12,0	11,0	12,1	28,2

De cijfers van 2006 hebben betrekking op de periode januari-maart 2006 (zie ook hoofdstuk 5)

1) Inclusief bedrijfstakken met te weinig waarnemingen

* Inclusief personen die werken via de WSW (Wet Sociale Werkvoorziening)

**Ministerie van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid**

Postbus 90801
2509 LV Den Haag

nummer 390